

**NONNULLA DE TYPHO
ABDOMINALI**

**(FIÈVRE TYPHOÏDE GALLORUM),
PRAECIPUE QUOD ATTINET AD CAUSAM PROXI-
MAM ET DIVERSAM ADHIBENDAE CURATIONIS
RATIONEM.**

**DISSERTATIO INAUGURALIS
PATHOLOGICO-THERAPEUTICA,**

QUAM

**GRATIOSI MEDICORUM ORDINIS
AUCTORITATE**

IN

**CAESAREA UNIVERSITATE LITERARUM
DORPATENSI**

PRO GRADU

DOCTORIS MEDICINAE

LEGITIME IMPETRANDO

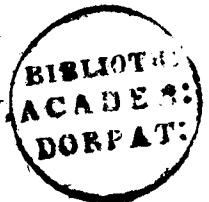
LOCO CONSUETO PUBLICAE DEFENDET

AUCTOR

THEODORUS ZIZURIN,

MEDICUS PRIMI ORDINIS,

CHARCOVIENSIS.

„Die Wissenschaft ist eine Art Republik, in
welcher Jeder das Recht hat, seine Stimme
abzugeben, wenn er nur Gründe dafür beizubrin-
gen vermag, und vor Irrthum — ist Keiner ge-
sichert — Non cuius homini contingit adire
Corinthus!“ Weber (über d. Nervenfieber).

DORPATI LIVONORUM,

TYPIS HENRICI LAAKMANNI.

MDCCCLXI.

IMPRIMATUR

haec dissertatio, ea tamen conditione, ut simulac
typis fuerit excusa, quinque ejus exempla collegio
libris explorandis constituto tradantur.

Dorpati Livonorum,
die VI. mens. April. MDCCCXLI.

Dr. *Alexander Hueck*,
Ord. Med. Prodecanus.

D 17156

V I R O

ILLUSTRISSIMO, HUMANISSIMO,

GUSTAVO A KRAFFSTROEM,

CAESAREAE UNIVERSITATIS LITTERARUM DORPATENSIS CURA-
TORI EXCELLENTISSIMO, AUGUSTISSIMI IMPERATORIS LE-
GATO MILITARI, ORDINUM ALBAE AQUILAE, SANCTI VLADIMIRI
SECUNDAE, SANCTAE ANNAE CORONA IMPERATORIA DECO-
RATI PRIMAE, SANCTI GEORGII QUARTAE CLASSIS, NEC NON
FERREAE CRUCIS BORUSSICAE ALIORUMQUE INSIGNIUM
SPLENDIDISSIMO EQUITI

OPUSCULUM HOC

SUMMAE OBSERVANTIAE SIGNUM

D. D. D.

AUCTOR.

PRAEFATIO.

Encore *l'affection typhoïde*, dira-t-on; des milliers de brochures en ont repu le monde médical jusqu' à satiété Que reste-t-il à dire de nouveau?... Rien peut-être ... Mais la thérapeutique de cette maladie est-elle très-avancée? A-t-elle des succès fréquents? Hélas! non Qu'a-t-on de mieux à faire pour traiter cette désespérante affection avec quelque succès? *De revenir en arrière, de compiler ce qu'en ont dit nos devanciers. Il reste encore à glaner sur la route qu'ils tracée! ...* (Bulletin médical du midi Juin 1839.)

His paucis verbis, quae recentissimo tempore a scriptore Gallico edita sunt, propositum et tanquam scopus dissertationis meae continetur. Cuique etsi in hoc morbo parum versato, quantum praecipue in Gallia duobus decenniis proximis de typho abdominali conscriptum sit, certe non ignotum erit. Praeter

ingentem numerum eorum operum, quae ad solum pertinent typhum abdominale, eumque diversa ratione spectant, in ephemeridibus medicis quaque fere die casus referuntur singulares, qui plus minusve lacunas pristinas explent atque ad meliorem morbi cognitionem aliquid conferunt. Verum tamen uti in aliis morbis gravioribus, sic etiam hac in re laborum atque operum copia non nisi mancam et imperfectam praebet artem medicam. „Plus „il y a de médications, proposées pour une „même maladie, et moins on doit espérer de „la guérir,“ — recte ait scriptor ille Gallicus.

Quamquam enim negari non potest, quin iam dudum in Franco-Gallia *Petit et Serres*, serius *Broussais* et nostra etiam aetate scriptores cl. *Louis, Andral, Chomel et Bouillaud*; in Germania *Pommer, Lesser, Neumann, Puchelt, Bischoff* et alii; nec non medici Anglici *Alison, Graves, Stokes, Jackson* res obscuras ad lucem clariorem protulerint, multa tamen adhuc desiderantur, in posterum forsán solvenda.

In exigua praxi mea etsi mihi contigit, ut typhum abdominale sporadicum et ante qua-

tuor annos etiam epidemicum, eo loco, quo medici officio fungebar, latius grassantem inspicerem atque tractarem, tironi tamen, curriculum medicum vix ingresso, haud dubie multa sane ex oculis elapsa sunt, quae peritiori forsán non minima momenta ad quaestiones pathologicas solvendas praebuissent. Ex illo tempore tamen majore animi attentione ad eam rem incubui et, data nunc mihi occasione scribendae dissertationis, typhum abdominale mihi tractandum elegi. Quae autem cl. *Baglivi* de arte medica dixit: „Non in humani profectò ingenii acumine „sita est ars praestantissima, quam diligens, „accurata, et sagax notatio naturae, atque „animadversio peperit; sed potius variis cuiusque aetatis Doctorum laboribus coacta, „vata sapientia dicenda est, *hominumque „multorum mens in unum quasi collecta*,“¹⁾ haec etiam ad casum praesentem convenienter applicari possunt, et eadem ego sententia nisus, hoc mihi proposui, ut diversas scriptorum, tam pathologice, quam therapeutice

1) *Georgii Baglivi Opera omnia medico-practica*. Lugduni. MDCCXXXIII. lib. 1. p. 3.

typhum abdominale spectantium, opiniones breviter atque succincte exponerem. Ex una autem parte temporis angustiis et rerum difficultate hoc specimen quam brevissimo tempore conficere coactus, ab altera vero pro manca experientia mea, quo minus uberiora protulerim, impeditus, ut haecce disertatiuncula tanquam praemonitio opusculi postea forsitan scribendi habeatur, atque ut imperfectae et immaturae disquisitionis mihi venia fiat, lectorem benevolum etiam atque etiam rogo.

Notio morbi historica.

Ut vero typhi abdominalis historiam, successive evolutam, ante oculos habeamus, diversa de hoc morbo opera perscrutemur necesse est. Constat enim, partem historicam typhi abdominalis, omnium implicatissimam, haud minimam partem totius pyretologiae amplecti vel saltem arctissimo vinculo cum progrediente febrium doctrina omnino cohaerere. Inde igitur brevis tantum ejus rei adumbratio hunc locum teneat.

Etiam si quidam scriptores jam apud *Coelium Aurelianum* quasi initium perquirendi typhi abdominalis factum esse arbitrantur, sicuti in operibus *Fernelii* hunc morbum memoratum agnoscunt, prima tamen et typhi abdominalis et anatomiae pathologicae vestigia eodem fere tempore inveniuntur. *Baglivi*, hic Romae Hippocrates, qui primus experimenta in animalibus instituit ad illustrandam febrium naturam, notitiam quandam de morbo nostro his verbis aperire videtur: „Non „nego, — inquit — dari aliquando febres non- „nullas, productas ab humore veluti venenifero... „Quae nobis videntur malignae à viscerum phleg- „mone, aut erysipelatode fiunt... In his saepe „urina bona est, boni sunt pulsus, sed pessima

„lingua, pessimus mesenterii status ob nimium
„ibidem putrem, congestam cacochiliam; aegri
„bene sibi videntur valere, quia hostis in limpha
„est magis quam in sanguine. Sed quando con-
„cretio limphae in suis vasis trahit in consensum
„sanguinem, coagulando illum, figendo et circuitum
„impediendo: en celeres ruinae, en praecipitia, en
„rapentina mala etc. §. 1. p. 51 l. c. Ipse enim
„ut vera fatear, quae diligenti observatione, et
„matura didici meditatione, à duabus potissimum
„causis malignas has febres pendere observavi,
„inflammatione viscerum, et apparatu pravorum
„crudorumque humorum in primis viis, vel in
„massa sanguinis. Romae huiusmodi apparatus
„frequentissimi sunt in primis viis etc. p. 52 et
„sqq.“

Post Baglivium inprimis *Rega* hoc de morbo
disseruisse videtur; idem enim aequae ac *Van*
Helmont ventriculorum „sentinam omnium morbo-
rum“ nuncupat, atque praesertim in opere suo:
De Sympathia s. de consensu partium corporis
humani ac potissimum ventriculi in statu morbo-
so, hanc protulit sententiam: „Praemissa generali
februm idea ostenditur eorum fomitem in ven-
triculo saepius haerere.“ Ventriculorum autem om-
nino tractum gastro-intestinalem saepius apud
veteres scriptores intelligi, hoc, perspectis libris
antiquis, veri simile nobis videtur.

Itidem *Morgagni* in libro suo (de sedibus et
causis morborum epistola 55 p. 102) observatione
VI. tradita, haec de autopsia cadaveris dicit:
„Cadavere perlustrato, sana omnia inventa sunt,
„si cerebrum et ileum intestinum excipias. In
„illius enim ventriculis serum fuit non paucum,
„à quo choroides plexus pallebant. In ileo autem
„septem an octo annularia spatia, eaque nigri-
„cantia: quibus in spatiis glandulae ciceris magni-
„tudine, materia alba, pleraeque oppletae etc.“

quae verba imaginem affectionis intestinorum,
typho abdominali propriam, satis perspicue adum-
bratam exhibent. — Fateamur tamen necesse est,
quaecunque ad hoc tempus exposita sunt, ea se-
vero iudicio critico omnino carere; nam anatomia
pathologica, quae basin inconcussam cuique obser-
vationi suppeditat, recentissima demum aetate ad
lucem educta est, quippe quae pristinis temporibus
parum exulta, imo non semper in usum vocata
fuerit.

Epidemia, quae Göttingiae anno 1760 — 1761
exorta est, a multis scriptoribus tanquam exordium
typhi abdominalis accuratius explicati spectatur.
Epidemiam illam a viris cl. *Röderer* et *Wagler*,
nomine morbi mucosi descriptam, equidem etiam
non certe comprobare possum verum esse typhum
abdominalem (nam difficile est morbum utrumque
dignoscere) quamvis scriptores acutissimi: *Brous-*
sais, *Cruveilhier*, *Louis*, *Bouillaud* et alii eandem
epidemiam reapse typhum abdominalem esse pro-
fiteantur. Comparatis autem, quae in decursu
huius epidemiae observata sunt, symptomatibus
cum signis typhi abdominalis, negari haud potest,
quin maxima inter eosdem morbos similitudo adsit,
quum etiam dissecta cadavera hominum, hoc ipso
morbo defunctorum, probabilem febris typhosae
naturam ostendere videantur. Sic ex. gr. scripto-
res modo dicti pag. 7—8. morbum ad gradum
maiores provecum ita describunt: „Vires fran-
„guntur, prosternitur appetentia ciborum, urget
„sitis, frequenti ad desidendum stimulo lacessitur
„aeger, iunguntur borborygmi, tormina, dolores
„atroces in imo ventre, et inter tenesmos deici-
„untur excrementa tenuia, sanguine permixta, quin
„sincerus sanguis; modo exsanguia, biliosa, mu-
„cosa, plus minusve putrida atque foetentia...
„Lingua rubra, aspera, sicca in sulcos finditur
„veluti exulceratos, mucos albos, flavos aut purulentos

„tegatur, papillis elevatis obsidetur: sensim tumida atque obscure rubra exulceratur quasi, et non nisi aegre exseritur. Pulsus frequens, parvus, impeditus, debilis, quin celer, mollis, intermittens. . . . Alia insuper pessimae notae symptomata in priorum satellitium trahuntur, satis constantia: ut cardialgia, anxietas praecordiorum, hypochondria tactu dolentia, nausea, vomitum, internus abdominis aestus cum calore externo; status etiam soporosus et imi ventris tympanitica „inflatio“ . . . pag. 9: „Passim maculae nigrae exanthematicae, gangraenosae, cuti profundae inhaerent. Ulcera in regione ossis sacri et trochanterum enata, gangraenoso modo exsiccantur, et eschara sicca teguntur. . . . Respiratio, haec, tenus sub morbi decursu bona, fit brevis, sonora, anxiosa, profunda, intermittens, cum debilitate atque frequentia; vox vero rauca, obscura, debilis, interrupta. Inter patentem oris rictum eminent, dentes squalidi, utrinque sicci. Subsiliunt tendines, convelluntur artus, inprimis superiores; et tandem ineluctabilis mors scenam claudit¹⁾.“

Quibus ex verbis decursus morbi nostri jam satis perspicui potest; si tamen ipsa cadavera inspexerimus, inter hunc morbum, qui mucosus dicitur, et typhum abdominale etiam majorem esse analogiam, nobis persuasum erit; nam degenerationem glandularum intestini ilei atque aliorum organorum, ut lienis hepatis etc., quae saepius in typho abdominali simul afficiuntur, in omnibus fere cadaverum sectionibus Röderer et Wagler etiam observarunt: cf. inter alias: 4, 5 atque 11 sectionem.

Epidemia anno 1764, Neapoli exorta, quae a

1) Jo. G. Roedereri et Car. G. Wagleri tractatus de morbo mucoso. Göttingae 1783. Cum tabulis aeneis.

viro cl. *Sarcône* illustrata est, secundum opinionem communem ad typhum abdominale pertinere videtur. Ex illo autem tempore ad annum usque 1811 typhum abdominale non accuratius distinctum, sed saepenumero aliis morbis febrilibus a medicis adjunctum atque implicitum videmus. Jam initio saeculi nostri viri cl. *Petit* et *Serres* in historia typhi abdominalis novam quasi aeram ingrediuntur. In opere suo praestantissimo¹⁾, quod non sine jure aestimatur tanquam prima subtilior disquisitio istius morbi, auctores illi luculentam descriptionem tam partis pathologicae quam therapeuticae nobis exhibent et intestinorum degenerationem quasi morbi exordium respiciunt, ex quo symptomata simul et decursus typhi abdominalis pendeant. Eodem jam tempore *Petit* opinionem edidit de similitudine inter variolas et illam peculiarem glandularum intestinalium mutationem; nec non ratio subtilis qua cl. *Brettonneau* morbum exposuit²⁾ et quam postea etiam alii scriptores recentiores sequuti sunt (*Thirial*, *Trousseau*, *Briche-teau*, *Elsenmann*, *Steinbrenner* alique), nil nisi explicatio dilucidior illius sententiae habenda est.

Anno autem 1816 *Broussais* apparuit, vir summo cum jure a *Bouillaud* in historia artis medicae *Mirabeau* appellatus, qui multo magis disturbaverit, quam postea condere potuerit. *Gastro-enteritidem*, quod nomen tanquam collectivum quibusvis morbis febrilibus et imo chronicis erat substitutum, ab eo in Nosologiam esse inductam, satis constat; at morbus noster, qui nomen induerat *gastro-enteritidis adynamicae*, naturam suam tanquam febris essentialis, hucusque putatam, plane amisisse videbatur et familiae phlogosium erat

1) Traité de la fièvre entero-mésentérique Paris 1813.

2) Archives générales de médec. Février 1826.

adnumeratus ¹⁾. Quae sententia Broussaisiana tanquam aliquod evangelium in doctrina febrium per quatuor lustra fere ubique terrarum a permultis medicis maximi aestimata et usui adhibita est; quin praesenti etiam tempore scriptores inveniuntur, qui typhum abdominalem gastro-enteridis speciem esse judicent.

Bouillaud, imprimis hanc *Broussais* doctrinam summo studio et ardore secutus, in diversis operibus suis ²⁾ eundem morbum varie pertractavit atque curationem peculiarem proposuit. Anno 1829 cl. *Louis* in opere suo de typho abdominali ³⁾, habita praesertim anatomiae pathologicae ratione, optime promeruit. Nihilominus enim, quamquam *Bouillaud* de tractatu, a *Louis* de morbo nostro edito, haec protulit: „Je ne crains pas de l'avancer, qu'il n'a pas paru depuis Hippocrate d'ouvrage plus obscure sur la fièvre typhoïde que celui de M. Louis,“ quamquam negari etiam non potest, quin *Louis* parum ad ipsam morbi naturam perscrutandam certi addiderit, tamen prae ceteris solus primitias edidit, elusque splendet labor observationibus exactis.

Andral ⁴⁾ et *Chomel*, scriptores maxime egregii, quum longa et varia niterentur experientia, summo studio et diligentia in hoc morbo versati sunt, imprimis *Chomel*, qui jam a. 1821, quum magis magisque innotesceret doctrina *Broussaisiana*, opus-

- 1) Examen de la doctrine médicale généralement adoptée etc. Paris 1816.
- 2) Philosophie médicale 1836; Clinique méd. 1837; Leçons cliniques sur la f. typhoïde vid. in Lanc. franç. Juillet, Août, Septembre etc. 1839.
- 3) Recherches sur la maladie connue sous les noms de gastro-entérite etc. Paris 1829. T. I. et II.
- 4) Clin. médicale ou choix d'observations recueillies. T. II. III.

culo adversus illam conscripto ¹⁾, multos sibi invenit adsectatores atque recentiore tempore opus summae dignitatis edidit, qua re ad naturam typhi abdominalis illustrandam multum omnino contulit ²⁾.

Anno 1838 societas medicinalis Tolosiensis quaestionem pathologico-therapeuticam de typho abdominali proposuit ³⁾. Inter multos scriptores Gallicos, qui eam sibi solvendam susceperant, viri doctissimi *Gaussail* et *Delarroke*, quorum opuscula numismate aureo coronata sunt, ut etiam cl. *Gauthier de Claubry*, *Montault*, *Léonardon*, *Martin Duclaux*, *Chardon*, *Ranque* exstiterunt, quorum specimina moneri debent. Luculentius de his scriptis nihil proferre audeo, quoniam illa in ephemeridibus medicis paucis adumbrata perlexi, neque ipsis libris originalibus operam adhibere mihi contigit. His breviter dictis omnia fere opera, de morbo nostro conscripta, — certe quidem in Franco-Gallia — continentur; nam in Germania, praeceuntibus *Autenrieth* ⁴⁾, *Pommer* ⁵⁾ atque *Schönlein* ⁶⁾, alii etiam medici non pauca conceperunt; et quamvis Parisiis typhi abdominalis

- 1) Des fièvres et des maladies pestelentielles etc. Paris 1821.
- 2) Leçons de clinique médic. publiées par J. L. Genest. Paris 1834. Citata inducta exstant in Germanica huius operis versione a *Behrend* edita.
- 3) Quaestio ista duas amplectitur partes, quarum prima haec est: „La fièvre typhoïde est-elle une maladie particulière, ou bien une forme ou une complication de certaines maladies?“ altera vero dicitur: „Indiquer le traitement de la fièvre typhoïde dans les diverses formes, qu'elle peut présenter.“
- 4) Specielle Nosologie u. Therapie etc., herausgegeben von Dr. C. L. Reinhard. Würzburg 1834.
- 5) Beiträge zur nähern Kenntniss des sporadischen Typhus etc. Tübingen 1821. Itidem: Zur Pathologie des Verdauungs-Canals. Heidelberg. Annalen B. 2. H. 1.
- 6) Allgem. u. spec. Pathologie u. Therapie 2. Th. p. 19.

tanquam morbi endemici observandi multo crebrior oblata sit occasio, non minus tamen in Germania morbus ille, nostro etiam tempore multis locis epidemice adstrictus, attentionem medicorum in se convertit et ad accuratam morbi explicationem an- sam prae- buit. Hoc loco tantum epidemias recens observatas, quarum in ul- teriore hujus dissertationis parte crebrior fiet mentio, enumerem oportet. Epidemiae hae sunt sequentes: ann. 1821. Heidel- bergii a cl. *Puchelt*¹⁾ et illae a cl. *Killiches*²⁾ et *Kirchner*³⁾ annis 1833 et 1834 descriptae, tum demum a cl. *Seeger*⁴⁾ atque *Duvernoy*⁵⁾ ann. 1835 observatae et denique a cl. *Grossheim*⁶⁾, *Ettmüller*⁷⁾ et *Hancke*⁸⁾ nuper memoratae.

Dorpati typhus abdominalis sporadicus per- saepe occurrit,⁹⁾ nec ne non in Clinico nostro medico, duce cl. *Sahmen*, Professore doctissimo et summe venerando, saepius mihi data est occasio observandi typhi abdominalis, cujus ad meliorem cognitionem tam pathologica quam therapeutica ratione adminicula et consilium docentis mihi prae- sto fuisse, grato animo confiteor.

- 1) Heidelberg. Annal. B. 3. H. 2.
- 2) Oesterreichische Jahrbücher B. IX. St. 1, 2.
- 3) Ibidem B. VI. p. 577.
- 4) Würtemb. Correspondenzblatt B. VIII. N. 11 — 15.
- 5) Ibidem B. V. N. 35 et 36.
- 6) *Hufeland's Journal*. April 1836.
- 7) *Clarus und Radius*, Beiträge B. 1. H. 4.
- 8) *Graefe und Walther*, Journal B. 27. H. 3. 1839.
- 9) Cf. Bemerkungen über den Intestinaltyphus oder die Dothienteritis; von Prof. Dr. *Sahmen* in „Vermischt. Abhandlungen aus dem Gebiete der Heilkunde von einer Gesellschaft practischer Aerzte zu St. Peters- burg. V. Sammlung. Hamburg 1835. p. 351 — 392.“

Synonyma.

Si quaevis nomina, a scriptoribus morbo nostro posita, enumerarem atque, cur hoc vel illud tanquam magis idoneum usitatum sit, ex- ponerem, multis sane ad eam rem pagellis opus esset. Ideo tantum nomina pauca et ea necessaria hunc locum teneant. Post *Petit* et *Serres*, qui typhum abdominale tanquam *febrem entero- mesentericam* describunt, quavis scriptorum aliter eum nuncupat: sic *Broussais Gastro-enteritidem adynamicam*, *Cruveilhier Enteritidem folliculo- sam*, *Bouillaud* jam nuperrime *Crypto - entero - me- senteritidem*, prout nomina magis minusve idonea judicant. *Bretonneau*, *Andral* et alii hunc morbum *Dothinenteritidem*, *Bally*, *Ileo-dycliditidem*, *Piorry*, *Enteritidem typhaemicam* nominant. Omnino au- tem in Gallia nomen, quo morbus signatur: „la *fièvre typhoïde* ou *l'affection typhoïde*“ a pleris- que medicis ceteris omnibus praefertur. In Ger- mania *Autenrieth* primus morbo nomen, quo nunc utimur — *typhus abdominalis s. gangliosis* — imposuit; quod nomen *Schönlein*, *Rösch* et alii plures medici Germani in opera sua induxerunt. Cl. autem *Hufeland*, *Ileitidem pustulosam*, *Pom- mer*, *typhum sporadicum*, *Bartels*, *febrem nervosam enterico - ulcerantem*, *Puchelt*, *febrem enterico- pituitosam* etc. etc. morbum nominatum esse vo- lunt. Quia tamen morbi natura nondum satis explorata et penitus cognita est, tale praecipue nomen, quod rationi mancae et singulas tantum partes spectanti quam minime faveat, mihi intro- ducendum videtur; nam recte dicit cl. *Sigart*¹⁾ de appellatione morbi magis convenienti pro ho- dierno statu scientiae: „il est impossible d'en

1) Bulletin médical Belge. Novembre 1837.

„créer un convenable (nom): le meilleur serait „celui qui ne signifierait Rien, puisqu' il n'induirait „pas à des idées fausses.“ Equidem elegi nomen in Germania maxime usitatum, nec non illius habita ratione, quo medici Gallici utuntur.¹⁾

Definitio morbi.

Quum natura et indoles morbi nondum satis explicatae sunt, definitionem ejus accuratam et dilucidam exhibere, quam sit difficile, neminem certe latebit. Multis enim scriptorum de hac re libris collatis, nusquam sane nec plenam nec certam brevemque morbi imaginem inveni: Sic e. g. cl. *Louis* in morbi definitione non nisi succinctam symptomatologiam — eamque forsan non satis perspicuam — praebet. (Cf. l. c. T. 2. p. 317). Alii scriptores, qui magis etiam ab una tantum parte morbum contemplantur, mancam et errantem, quam secuti sunt, scholam demonstrant (cf. *Broussais*, *Bauillaud*, *Bretonneau* etc.), alii vero, quum morbum varia ratione considerent, nihilo minus tamen definitionem ejus silentio praetereunt (*Chomel* etc.).

Secundum opinionem, quam de natura morbi habemus, haec nobis definitio tanquam magis conveniens in animo est: *Typhus abdominalis est morbus febrilis — morbus totius systematis, ut veteres ajunt, — plerumque typo continuo aut, quod rarius fit, intermittente exoriens, cujus pathogenesis, in haematosi posita, peculiarem et primitivam quasi sanguinis depravationem (empoisonnement) indicat, statusque nervosus s. typho-*

1) Quia nomen typhi abdominalis in hac dissertatione nimis saepe repetetur, sub abbreviatione: t. a. eum intelligendum rogo.

sus sequela sanguinis ita mutati esse videtur; cujus symptomata essentialia affectione totius organismi et praesertim functionum vitalium nituntur, cujusque character anatomicus maxime constans, emollitione et exulceratione glandularum tam Brunnerianarum quam praecipue Peyerianarum (intestini ilei), nec non mutatione pathologica glandularum mesaraicarum insignitur.

Decursus morbi et Symptomatologia.

Ut vero de morbi decursu accuratior fiat expositio, quaedam stadia s. periodos admittamus necesse est, quae in ipso morbo non tam stricte sejunguntur, sed tantum in systematica rei disquisitione meliorem ordinem inducunt. Quod attinet ad symptomata, alia, ex statu organismi universali profecta, tanquam *Symptomata generalia s. febrilia* morbi, alia autem, quae a topica intestinorum affectione originem ducunt, uti *Symptomata localia s. topica*, distingui possunt. Per plures, qui eam rem subtilius inspexerunt, viri egregii (*Chomel*, *Schönlein* et alii) in eo conveniunt, t. a. ad modum aliarum febrium typhosarum cyclum dierum servare septenarium, quo singula stadia morbi conficiantur; id quod in aliis casibus aliter apparet, neque certis limitibus circumscribi potest. Tria haec stadia agnoscimus: I. *Stadium gastrico-venosum*; II. *Stad. proprie typhosum vel hecticum*; III. *Stad. criticum*.

Adnotatio. Si quis me incusaverit, quod stadium prodromorum omiserim, huic respondebo, de his prodromis, quae in casu praesenti haud proprie ad morbum pertineant et rarius omnino occurrant, in primo potius morbi stadio aptius

mentionem fieri posse. Nomen primi stadii tanquam gastrico-venosi cur ceteris praetulerim, quum ad naturam morbi contemplandam accessero, fusius exponam.

I. Stad. gastrico-venosum. Rarius — uti paulo ante monui — prodroma morbo praecedunt; nam indicant observationes cl. *Chomel*, circa hanc rem factae, in 112 casibus tantum apud 39 aegros ea t. a. praeire, alioquin morbum nostrum cum primo stadio incipere.¹⁾ Si autem adsint prodroma, nihil secum characteristici conferunt, atque tum levi cephalaea, lassitudine et doloribus membrorum, sensibilitate cutis majore erga temperaturam externam imminutam, amore otii, tum symptomatibus quasi catarrhalibus, tussicula, oppressione pectoris etc. manifestantur. Non raro sapor oris fatuus, appetitus cibi in plurimis imminutus (anorexia), nausea, vomituritio, dolor praecordiorum, alvus obstipa vel, quod saepius fit, sedes liquidae, insomnia etc. morbum instantem nuntiant. *Prinz*²⁾ menstruationum obstructionem in feminis, *Seeger*³⁾ aphtas prorumpentes inter prodroma afferunt. — Stadium primum — ut adsolet — cum frigore febrili plus minusve vehementi incipit; inde calor sequitur per longius tempus protractus; febris plerumque typum prae se fert continuo - remittentem, etiamsi sunt exempla rara, febrem simul cum typo intermittente exstitisse (*Prinz, Seeger*).⁴⁾ Exacerbatio sub vespere accedit, per noctem continuatur, et tempore matutino remittit, per paucis exceptis casibus, in quibus ea mane vel ante meridiem adfuisse dicitur (*Seeger*). Pulsus

1) Cnf. de prodromis etiam observationes *Hanke* in *Graef's u. Walther's Journal* B. 27. H. 3. 1839.

2) Oesterreichische Jahrbücher B. XIX. St. 3.

3) L. c.

4) Bulletin médic. du midi. Juin 1839.

sub exacerbatione paululum acceleratus (85—90 per momentum), raro durus atque fortis, saepius contractus atque parvus; temperatura cutis quoque levatur, quam nonnulli in regione abdominis praecipue adauctam esse dicunt. In aliis casibus pulsus retardatur et cutis temperatura potius imminuta, quam adaucta animadversa est¹⁾. Tum aegrotum cupitis obnubilatio corripit atque cephalaea vehemens, regionem frontalem et suborbitalem praeceteris occupans, quae sub quoque simul motu aegroti ingravescit, ita ut, quum sese erigere conetur, vertiginem et maximam capitis gravedinem percipiat. Non raro ab initio morbus speciem febris rheumatico-catarrhalis induit; angina faucium accedit cum doloribus membrorum rheumaticis (*Prinz*).

Facies aegroti jam primis diebus in casibus gravioribus peculiari modo mutatur, unde scriptores Gallici eam mutationem tanquam singnum morbi diagnosticum judicant. (*Le regard étonné; physiognomie typho-hémique. Piorry.*) Omnino autem totus habitus aegroti, — tam maxime characteristicus in stadio typhoso — jam nunc quiddam peculiare prae se gerit: vires nempe tam cito franguntur, debilitasque tam velociter augetur, ut jam primis morbi diebus aeger omnem prorsus motum fugiat, situ saepius supino incumbat et, quo tum est animo admodum moroso, omnia respuat, quaestionibusque factis breviter tantum et cum quadam molestia respondeat, atque, ut gravioribus *Broussais* verbis utar: „La prostration de la pensée jointe à celle des membres“ jam hoc morbi stadio in conspectum venit. Persaepe deinde respiratio plus minusve turbatur atque anxia fit et accelerata; sub usu stethoscopi soni alieni

1) *Puchelt* l. c.

(râle muqueux, sibilant, Chomel) exaudiuntur; tussicula etiam nonnunquam exoritur, sputa gelatinosa et viscidis juncta, quae vaso immixta, ad parietes illius adhaerescunt et — uti docet *Chomel* — formam quasi stellatam induunt. Insomnia aegrotum vexat, qui, si paululum obdormivit, visionibus perterritus expergiscitur et de summa anxietate et languore conqueritur. Urina pauca, eaque rubra vel fusca secernitur, odorem spargens taediosum et penetrantem (l'odeur typhoïde, Bouillaud), quae res primam fortasse sanguinis mutationem indicat. Ipse vero sanguis e vena missus, praeterquam quod in nonnullis casibus crusta tegitur, nullum aliud mutationis ortae indicium evidentius exhibet; sed in aliis quoque morbis, ubi depravata sanguinis mixtio in posterum tam perspicua cognoscitur, primo tempore nulla prorsus exstant criteria physica, quibus ejus mutatio satius detegi possit, quale exemplum singulare in phlebitide habemus, ne alia similia adferam. Haec sunt symptomata, quae initium hujus stadii sequuntur. Quod ad affectionem topicam primarum viarum attinet, haecce omnino animadvertuntur: digestio et assimilatio ciborum laeditur; lingua muco albido, flavicante oblecta, marginibus autem rubicunda apparet, sat humida, sub exacerbatione tantum siccescit. Nonnulli ut *Puchelt* (l. c.) tegumentum peculiare formae conicae, basi ad apicem linguae vergente, se observasse perhibent; *Hancke* vero (l. c.) linguam marginibus, apice atque in medio rubram, striis tantum albidis inter partem marginalem et mediam tenuioribus tectam esse memorat. Deglutitio plus minusve est impedita, gustus insipidus, ingratus, mucosus, imo amariusculus, sitis non adeo aucta. Alvi functio persaepe turbata est et crebrius quidem sedes diarrhoicae sexies vel octies et ultra per nychthemera dejiciuntur, nisi tantum non raro alvi

strictio (*Seeger*, *Hancke*) et adeo alvus normalis (*Prof. Sahmen*) observantur. In plerisque casibus jam etiam aeger dolorem in regione iliaca dextra persentit, qui dolor, magis obtusus quam acutus, sub pressu digitorum augetur, crebro etiam sola contrectatione adhibita detegi potest. Quod alii adserunt, hunc dolorem abdominis saepe acerrimum esse, minime probandum videtur, id quod etiam experientia et explicatio naturae hujus doloris, a. cl. *Bouillaud* facta,¹⁾ satis demonstrant. At dolor non ista regione iliaca sola limitatur, sed non raro etiam circa umbilicum et ad regionem epigastricam propagatur. Totum abdomen tum collapsum adparet, saepius autem tumidum, praecipue in hypochondrio dextro et, pressu adhibito, borborygmus edit (gargouillement). Cl. *Hancke* tanquam indicium pathognomonicum, nunquam deficiens, his explicat verbis: „Schlug man bei der „Rückenlage des Patienten mit dem zweiten und „dritten Finger in die Gegend des Coecums an „den Unterleib, so vernahm man stets, auch „wenn derselbe noch ganz weich oder wohl gar „noch eingezogen war, einen gluckenden kühlen „Ton, als wenn man mit den Fingern an eine „auswärts trockene, zur Hälfte mit Wasser und zur „Hälfte mit Luft gefüllte, starke Blase schlägt.“ (l. c.)

Omnia hucusque exposita jam primis diebus in conspectum prodeunt; morbo autem ulterius progrediente, symptomata in dies evadunt certiora, febris ingravescit et tanquam continua continens adparet, etiamsi exacerbatio, sub vespere semper fere perspicua et stricte a remissionibus distincta, aliquid characteristici prae se ferre videtur; pulsus etiam magis accelerantur (100 — 110); cutis hucusque madida, jam siccescit, temperatura ejus

1) Leçons cliniqu. l. c.

intensior redditur et calorem mordacem, qualis postea demum sese evolvit, jam tunc plus minusve adnuntiat. Inquietus atque virium prostratio augentur; aeger primis diebus sese erigere forsitan conatus, jam continuo lectum petit; dolor capitis atque aurium susurrus accrescit, dejectiones alvi — ut adsolet — diarrhoicae crebriores evadunt et excrementa fluida, vaso retenta, flocculis albuminis innatantibus intermixta conspiciuntur, quae sedimentum albogriseum flavicans continent. Non raro etiam excretiones magis nigricantes (Louis) vel quasi sanguine intermixtae et tum etiam minus frequentes neque tam fluidae, in utroque autem casu maxime foetentes observantur. Cl. Schönlein in excrementis crystallos invenit, quae quidem etiam alias sed rarius quam in t. a. observari videntur. Rarius dolor abdominis exardescit, nisi fortasse, peritonitide exorta, ad summum gradum evehitur; inflatio vero abdominis et borborygmi sub finem hujus stadii raro desunt. Symptomata pneumoniae, a scriptoribus Gallicis *hypostaticae dictae*, stethoscopio et percussione certius percipiuntur: dum pulmones, sanguine obruti, in lobis suis inferioribus sonum respirationis aut nullum prorsus aut mancum quemdam edunt et sonus sub percussione in regionibus thoracis inferioribus obtusus redditur, — quibus praemissis respirationem ipsam multo magis, quam fuerit initio morbi, turbatam esse facile elucet. Accedunt epistaxes, nullum secum levamen ferentes, quod symptoma docet Chomel tam esse constans, ut ex eo solo jam probabilis natura febris typhosae praevideri possit. Sanguis, exeunte hoc stadio e vena missus, characterem venositatis praevalentis exhibere videtur, — est enim niger et hypercarbonisatus, crassamentum marcidum ac friabile conformans.

II. *Stad. proprie typhosum vel hecticum.*
Post 7—8 dies, non raro etiam post binas sep-

timanas stadium typhosum irrepit. Initium ejus subdolum non stricte a stadio praecedente dignoscitur, sed pedetentim alterum cum altero commutatur. Ut monuit Seeger in epidemia, ab ipso observata, morbus nonnunquam simul hoc secundo stadio incepit, nullo stadio gastrico-venoso praegresso. Casus tamen ejusmodi re vera rarissimi sunt et mors jam 3—4 die aegrotos corripuit. Discrimen gravius hujus stadii turba symptomatum nervosorum dici potest, quae, ut jam sub finem stadii prioris plus minusve erant conspicua, nunc plane evolvuntur. Omnes fere scriptores eruptionem exanthematicam peculiarem (lenticulaires, tâches roses) tanquam exordium hujus stadii judicant. Exanthema istud abdomen et regionem thoracis praecipue occupans, maculis constat minutioribus, purpureis vel rosaceis, ictibus pulicum fere similibus, ut adsolet, complanatis, non numerosis neque prurientibus. Habitus aegroti ad aspectum praebet admodum singularem, ita ut, adserente Bouillaud, ex eo solo jam stadium typhosum facile cognosci possit, et semel bisve observatus in longius tempus memoriae imprimatur. Optime hunc statum cl. Roederer et Wagler hisce paucis verbis illustrant: „Situ supino aeger confectus decumbit, „attractis genibus, rictu hiantes oculis apertis, „torvis, immobilibus. Aboletur linguae usus: sub „soporibus obscura et humili voce quaedam ob- „murmurat et dum linguam exserere aut loqui „tentat convellitur maxilla“ etc. p. 108. l. c. Quae tamen egregia status typhosi imago ad ἀμύνην hujus stadii referenda, initio non est tam acerba. — Reactio febrilis in hoc stadio maximam partem invalidior evadit, pulsus hucusque parvus et debilis fit etiam frequentior (120—130) atque inanis, vires magis infringuntur; anxietas, quae ad hoc tempus aegrum cruciavit, cum stupore alternat; aegrotus semper quasi obdormiscere videtur, neque

per momentum placido somno fruitur. Cephalaea et praecipue vertigo capitis ingravescent, facies pallida est et summam exprimit apathiam, conjunctiva scleroticae quandoque rubescit et secretio muci flavicantis in angulis oculorum interdum conspicitur (Hancke), oculi vero ipsi turbidi ac torvi apparent, pupilla paulatim dilatata. Vox rauca et debilis, loquela maxime impedita; respiratio difficilis, stertorosa, lobis superioribus pulmonum maximam partem perficitur. Cutis calorem urentem ac mordacem induit, interdum sudore profuso scatet (Reuss), saepius vero sicca atque arida percipitur. Hebetudo auditus et ipsa surditas accedunt, quae symptomata in singulis epidemiis maxime sunt characteristica. (Oppenheim.) Convelluntur membra, labefactatur mens, aeger tranquille — ut adsolet — situ supino decumbit, nihil neque desiderat, neque sperat: ... „Le malade „ne désire rien — inquit exactus Cruveilhier — „rien que le repos; ne lui demandez point de „commémoratifs, et surtout ne lui adressez pas „de questions, qui exigent autre chose qu'une réponse affirmative ou négative; il vous répondra „à tort et à travers, car il n'a pas la force de penser, „encore moins celle de suivre et de rapprocher ses „idées: *la vie semble attaquée dans sa source.*“¹⁾

In exacerbatione febrili sub noctem deliria quoque accedunt mussitantia atque taciturna, rarius ferocia atque furibunda. Aegroti saepius submissa voce obmurmurant, phantasmatibus diversis hisque minime inter se cohaerentibus sed potius ineptis agitantur; in aliis casibus aegri cantant, ululant, aufugere conantur et omnino imprudenter et absurde se gerunt. Die instante deliria somnolentiae cedunt, quae tunc per noctem diemque inter se

1) Anatomie pathologique Articl. Entérite folliculeuse p. 13.

variant. Carphologia, creberrima delirii comes, nunc etiam accedit. Cl. *Louis* alteram eruptionem exanthematicam, quae *Sudamina* dicuntur, huic morbi periodo propriam se observasse affirmat, quod etiam alii medici (Rösch, Hancke etc.) probant. Quam autem *Louis* porro refert sententiam: „La fréquence des sudamina était en raison inverse de l'abondance des sueurs“ ea nobis haud recta et stabilis esse videtur, quum sudamina in aliis quoque morbis febrilibus, imo chronicis simul cum sudoribus profusis adpareant et nihil characteristici continere videantur, id quod *Louis* ex peculiari cutis affectione deducere conatur. Jam multo gravius symptoma est maxima cutis proclivitas ad gangraenam; et haec quidem in t. a. non illis locis solis, quibus aeger incumbit, — ut in regione trochanterica atque sacro-dorsali — sed etiam, ubi membra nullo tanguntur pressu — in cruribus, in dorso pedis¹⁾ — interdum exoritur, sicut quoque post vesicatoria et applicationem hirudinum haud raro ulcera malae indolis enascuntur, quae omnia nobis sanguinis mutationem plus minusve manifestam adnuntiare videntur. Urina sedimentum peculiare alboflavicans, secundum *Prinzii* opinionem oleo coagulato (dem gestockten Oel) haud absimile, non raro etiam nubeculam monstrat; adserente autem cl. *Bouillaud* (l. c.) acida urinae natura, quae primo stadio etiam increverat, nunc neutram adsumit qualitatem et ad finem stadii typhosi prorsus alcalina redditur. Haud raro etiam retentio urinae animadversa est. Omnes autem omnino excretiones aegroti odorem ingratum, teterrimum edunt, atmosphaeramque, quae eum circumdat, penitus inquinant. Praeter

1) Die Entzündung und Verschwörung der Schleimhaut des Verdauungscanals. Berlin 1830 p. 160.

epistaxin, quae jam — ut supra monui — sub stadio priore cernitur, nunc etiam haematemesis, haematuria et in feminis haemorrhagia uteri saepius accedunt; sanguis, tam sponte profluens, quam etiam — haud probe — e vena missus, aut nihil ex toto aut tantum parum coagulatur (le sang caillé), quo in casu crassamentum pultis spissitudinem vel — ut ait *Bouillaud* — spissitudinem pulpae (marmélade, raisiné) exhibet, atque serum non limpidum et flavum, sed potius principio colorante sanguinis imbutum, rosaceum, turbidum apparet. Haec etiam de sanguine, ope cucurbitarum detracto, dicenda sunt. — Quod attinet ad symptomata localia, tympanitica abdominis inflatio, ut gravissimum symptoma hujus stadii, in primis afferri debet. Cujus momentum jam *Louis* in opere suo, varie habita rei ratione, explicare studuit atque haec adtulit: „... On est conduit à admettre l'existence d'une cause spéciale, qui révèle toute l'importance du météorisme dans l'histoire de l'affection typhoïde“ (T. II. p. 39 l. c.); cl. autem *Gendrin* proximo tempore hanc causam specialem in statu quasi paralytico membranae muscularis intestinorum quaerendam esse refert, a statu organismi adynamico prodeunte¹⁾. Alvi dejectio si — quod rarius observatur — hucusque normalis fuit, diarrhoea nunc jam creberrimum est symptoma, maxime ingravescentis; sedes fluidae — indolis supradictae — non raro sanguine intermixtae (15—20 per diem) deponuntur; imo non desunt exempla haemorrhagiae per anum copiosae, — signum mehercle pessimi ominis²⁾. Lingua sicca, coriacea, involucre obtegatur fusco, fulgi-

1) Gaz. des Hôpitaux № 42. 1840.

2) Oesterreichische Jahrbücher B. 25 St. 3. Januar 1839 (*Dobler und Scoda*).

noso, imo in sulcos scinditur atque exulceratur; nares quoque oppilantur, os distorquetur, labia atque dentes etiam muco sordido, flavo-nigricante obducuntur, deglutitione summopere impedita. Dolor abdominis, licet pressus exhibeatur, non semper nunc pernosci potest, nisi gemitus aegroti sub eodem experimento praesentis doloris suspicionem moveat. — Sub finem hujus stadii, prout morbus vel in pejus vel in melius ruit, symptomata quoque variant. Si exitus morbi infaustus instat, symptomata modo descripta magis etiam gravescent; prostratio virium summum adipiscitur gradum; vis muscularis prorsus aboletur, aegerque continuo deorsum ad pedes delabitur; facies collapsa, hippocratica redditur; reactio febrilis parum certo animadverti potest, somnolentia delirii interrupta, in stuporem maximum convertitur; alvi dejectiones, inscio aegroti, involuntariae secedunt; non raro sputa sanguinolenta, crocei coloris, imo purulenta accedunt; tum subsultus tendinum, florum venatio singultus et imo spasmi vehementiores, ut mortis praenuntii, instant et aeger diem supremum obit. — Sunt autem alii etiam casus, ubi morbus a decursu supra dicto quodammodo divergat, ejusque violentia, maximam partem fracta, quasi in statu quo per longius tempus remaneat, neque raro, dum aegrum extra quodvis periculum versari putamus, mors apoplectica necopinato eum absumat (*Hancke* l. c.); vel accidit etiam, ut, symptomatibus nervosis neque iis gravioribus evolutis, crasis sanguinis pessumdata cum statu hecticico magis magisque caput efferat, quo facto morbus, lentiore gradu decurrit, per totos imo menses protrahitur et, cacochymia humorum exorta, per exinanitionem vitam aegroti dirimit.

III. Stad. criticum. Ubi autem, morbo in melius vergente, hoc tertium intrat stadium, sudorem et urinam criticae esse indolis plerique

affirmant auctores (Sigart, Oppenheim, Prof. Sahmen l. c.); nec non ab aliis excretiones alvi pultiformes criticae referuntur (Seeger, Chomel etc.) Omnino autem hoc est notandum, typhum abdominalem non ita crebro per crises evidentiores solvi, sed saepius pseudocrises atque lyses adparere. In lentiore morbi decursu metastases ad superficiem cutis diversae, tanquam criticae indolis conspiciuntur, ut furunculi, abscessus, eruptio pustulosa herpetica etc. (Seeger, Hancke). In aliis casibus parotitis et angina gangraenosa indicio sunt critico. Mihi quoque contigit, ut casum t. a. observarem, ubi tertia morbi hebdomade inflatio glandulae parotidae in conspectum prodiit, applicatis vero cataplasmatibus tepidis, illa nihilo secius jam altero die evanuit, et abscessus minores in dorso et regione scapulari exorti sunt, quibus dissectis pureque evacuato, aegrotus convaleuit. Cl. Seeger sputa cocta et menstruationes ingredientibus quasi indicia critica in epidemia sua observavit. In universum reditus ad sanitatem, praecipue autem in casibus gravioribus, gradu lentiore procedit; quaevis symptomata pedetentim evanescent; somnus placidus, per totum morbi decursum frustra desideratus, quum aegrotum complectatur, tanquam primum emendationis morbi indicium putari potest, quo praeterito vires aegroti paululum recreantur, vultusque, qui omni prorsus sensu et animi expressione caruit, serenior laetiorque redditur. In casibus rapide decurrentibus pulsus, quum convalescat aegrotus, inde per longius tempus retardatur; neque raro ad 50—45 ictus in sexagesima decrescit (Prof. Sahmen); contra vero, quum stadium typhosum magis sese eolverit, frequentia pulsus jam tempore redeuntis valetudinis diutius manet. Apparentia ciborum nonnunquam jam mature exoritur, quin ad summum accrescit gradum; diarrhoea paulatim sistitur, et sedes densiores

redduntur; lingua in dies magis purgatur; cutis functio normalis restituitur, respiratio liberior fit atque profundior et soni alieni sensim disparent, dum sonus respirationis ad normam reducitur.

Adnotatio. Quum exponerem morbi decursum, intensitatem ejus mediocrem et formam quasi typicam — quantum fieri potuit sine ulla complicatione — ante oculos habui. Cuique enim patebit, t. a. aequae ac alios morbos sub varia ratione varie mutari, et hanc ob causam modo brevior, modo longiore temporis spatio finiri, ita ut certe definiri non possit, quamdiu morbus consistat, qui in plerisque casibus ad tres vel quatuor hebdomades restringi queat.

Exitus morbi.

Ratione duplici considerari potest: aut nempe morbus, fracta ejus vehementia, *restitutione sanitatis* terminatur, de qua re supra sermo fuit, aut, morbo in dies ingravescente, *mors* adducitur. In exitu letali aut status organismi universalis magis magisque pessumdat, ita ut, decrescentibus viribus, paulatim labefactetur aegrotus et denique succumbat, aut mors, morbo ἀκμήν adepto, subito adducitur — qualia Hancke exempla quaedam affert; — aut denique laesione topica et hoc quidem in casu *perforatione* intestinorum exorta, vita dirimitur. Non raro enim accidit, ut, morbo jam decrescente, dolor abdominis acerrimus, sub lenissimo tactu intolerabilis; subito exoritur; tunc horripilatio, nausea, vomitus, quaevis symptomata peritonitidis acutissimae brevi evolvuntur; adspectus aegroti miserrimus, summam anxietatem exprimens, pallidus, imo subcaeruleus, evadit; aeger jam paucis horis (20—34 Louis) moritur et cadaveris extispicium perforationem intestini monstrat (cf. Louis p. 434 T. II.). — Hic etiam

monendi sunt morbi, qui, prout aut extemplo t. a. sequuntur, aut brevi post apparent, a multis scriptoribus, tum ratione exitus, tum morbi tanquam posthumi s. secundarii — et majore forsancum jure — adumbrantur: a) *Status putridus* praeterquam quod in decursu t. a. ipso evolvitur, nonnunquam etiam eum sequitur atque sub forma febris putridae apparet. Haec praecipue pertimescenda est, quum stadium typhosum per longius tempus protrahitur, atque hoc facilius typhum abdominale sequi potest, quod in ipso sanguinis mutatio fortasse gradu quodam vehementiae ab illa, quae in f. putrida observatur, differat. b) *Affectio hydropica* a quibusdam tanquam sequela frequens t. a. memoratur, imprimis a *Piedagnet*, qui omnes fere aegrotos, t. a. vix perpassos, hydrope esse correptos observavit. c) *Phtisis intestinalis* ex ulceribus intestinorum nonnunquam oritur; omnino autem perturbatio apparatus gastro-enterici, morbo jamjam penitus fracto, per longius etiam temporis spatium persistit d) diversa denique alia mala a medicis tanquam morbi secundarii adferuntur, uti *febris intermittens* (Seeger), *Stomacace* atque *scorbutus*, *catarrhus* et *blenorhoea pulmonum* (Dobler et Scoda); imo *fistula ani* hac in ratione a *Seidlero* refertur, quae omnia minime constantia pro individuali aegri constitutione et morbi intensitate multum inter se variant.

Autopsia.

a) *Habitus externus*. In omnibus fere casibus emaciatio animadvertitur, quae rapido morbi decursui minime respondet atque multo in aliis morbis febrilibus rarius observatur. Putrescentia ocus omnino incepit rapaciusque progreditur. b) *Cavitas cranii*. Multum medici inter se discrepant, quorum alii semper quasdam in organis, quae hac

cavitate continentur, mutationes se invenisse affirmant, alii eas prorsus existere negant. In universum tamen membranae cerebri plus minusve sanguine impletae sunt, praesertim *pia mater* et *arachnoidea*; nonnunquam exsudatio liquoris serosi et limpidi in cavo cranii occurrit¹⁾, nec non in casibus rarioribus, morte jam primis diebus consecuta, cl. *Hancke* (l. c.) sanguinis extravasationem se observasse refert. Cl. *Rostan* autem casum memorat, quo materia purulenta inter membranas cerebri inventa sit. *Substantia cerebri* ipsa varie mutatur et ab aliis solito densior (Scoda et Dobler), ab aliis quasi magis emollita describitur (Louis, Chomel). c) *Cavitas pectoris* majorem jam nostram attentionem meretur. Organa respirationis in majore sectionum numero maxime alienata conspiciuntur. *Pulmones*, praecipue in lobis inferioribus colore infecti rubro-violaceo, compacti magis et densiores inveniuntur; quae mutatio a *Louis* haud sine jure nomine *carnificationis* s. *splenisationis* descripta est. In locis ita mutatis pulmones paucam tantum aëris copiam continebant, dum vasa aërea prorsus fere compressa et quasi coalita distingui non poterant; vasa autem sanguinea hiantia atque dilatata exstabant; crepitatio maxime diminuta, simul atque pulmones digitis premuntur, parum tantum auditur, et excisae partes depravatae, quum aquae immiseris, fundum vasis petunt. Signa pneumoniae, quam cl. *Chomel* *lobularem* appellat, interdum tubercula, hepatitis, emphysema atque oedema pulmonum, abscessus minutiores (Dobler et Scoda) et imo ipsa gangraena ab aliis medicis inventa sunt. Membrana mucosa *laryngis*, *tracheae* et *bronchiorum* colorem rubrum, violaceum, saepe numero exhibet atque muco exsudato est ob-

1) Cnf. Prof. *Sahnen* l. c. p. 355.

tecta; quin vestigia exulcerationis conspecta sunt (Cnf. Chomel observ. 24). Secundum *Louis* epiglottidis inflammatio, exulceratio, imo destructio partialis, laesionibus t. a. adnumeratur gravioribus et fere pathognomonicis; nam vir cl. ille hac de re ita disseruit: „Cette lésion, observée, chez „un sujet, qui aurait succombé à une maladie „aiguë, annoncerait d'une manière presque certaine, sans aller plus loin que l'affection est une „fièvre typhoïde.“ (T. 1. p. 355. l. c.) In apparatu circulatorio: cor inprimis emollitum, substantia ejus marcida, mollis, non raro sub incisione arida, sicca, coloris rubro-violacei, caerulei apparet. Vasa sanguinea majora, praecipue aorta atque vena portarum, in intima membrana sua colorem quoque justo rubicundiores exhibent (*Bouilland, Ribes*), quae res minime ex inflammatione tunicae internae, sed potius ex dissolutione sanguinis protracta, hac imbibiti, explicari potest, quod etiam experimenta, a *Trousseau, Rigot*¹⁾ atque *Gendrin* in animalibus instituta, evidenter demonstrant. Sanguinis investigatio accuratior adhuc desideratur, quamquam mutatio ejus probabilis refutari non potest; nam observatur saepius, sanguinem, febrina sua destitutum, crassamenta praebere flaccida, friabilia atque gelatinosa (*Andral*), in aliis casibus principio colorante (cruore) quasi privatum coagula tantum pallida atque helvola efformare.

In universum autem sanguis justo fluidior, dissolutus, intense ruber vel nigrescens conspicitur et bullae aëreae tam in corde quam etiam praesertim in venis non raro occurrunt (Cnf. Chomel Observ. 25). Et haec sanguinis mutatio — monente *Bouilland* — in sectionibus cadaverum, jam tertia vel quarta hora post mortem susceptis, nunquam decrat.

1) Archives génér. Vol. XI, XIII, XIV.

d) *Cavitas abdominis*. Jam ipsum morbi nomen: „typhus abdominalis“ cogitationem nobis movet, focus laesionis pathologicae in organis abdominalibus esse quaerendum. Et re vera in his visceribus mutationes ceteris esse constantiores, notissimum est. Praecipue autem intestina tenuia et quidem glandulae eorum tam agminatae, quam solitariae semper fere degenerantur et a scriptoribus varie describuntur. Sic e. g. cl. *Cruveilhier*¹⁾ mutationes intestiorum ad hasce formas retulit: 1) ad formam granulosa, 2) formam pustulosa, 3) formam ulcerosa, 4) formam gangraenosa. Accidit tamen, ut in eodem cadavere omnes hae mutationes observentur, quod jam suspicionem movet diversas has formas solo gradu intensitatis degenerationis ipsius pro diverso stadio, quo aeger moriatur, inter se differre; qua ratione haec tria stadia laesionis pathologicae admitti queant: I. Stadium emollitionis (vel ut alii dicunt: eruptionis) glandularum, II. Stad. exulcerationis et III. Stad. Cicatrisationis.

I. Stad. emollitionis glandularum. Ferraro contingit, ut ante octavum morbi diem mutatio intestinorum observetur, quia aegri rarius primo morbi stadio vita privantur, — quamquam cl. *Trousseau*²⁾ tres adtulit casus, quibus t. a. jam prima hebdomade, et cl. *Bastings*³⁾ unum, quo morbum tertia die morte finitum observaverint. Mutatio intestinorum in primo stadio haec est: Glandulae Peyerianae, nec non folliculi Brunneriani*), in

1) l. c. p. 4.

2) Archives génér. T. X.

3) Bulletin Belg. Decembr. 1837.

*) Etiamsi quidam Anatomi glandulas Brunnerianas ad intestinum duodenum solum restringunt, etiamsi cl. *Böhm* in egregio opere suo (De glandularum intesti-

statu physiologico nequaquam conspicui atque prominentes tunc multo magis evolvuntur, quod nonnunquam primo adspectu, intestino nondum inciso, ex solis maculis subcaeruleis, quae superficiem peritonealem ejus tegunt, locisque degeneratis glandularum respondent, cognosci potest. Glandularum Peyerianarum acervuli tanquam exiguae eminentiae comparent (plaques dures Louis, plaques gauffrées Chomel). Membrana mucosa, qua obducuntur, colore praedita obscuriore, magisque rubicundo, quam quae earum intervallo velat et illa quoque regio, qua glandulae pleraque prorumpunt, et quae insertioni mesenterii opposita est, superficiem granulosa s. verrucosam exhibet (surface grenue, mamelonée). Forma earum saepius ovalis, elliptica, non raro vero tricuspidata vel etiam alia conspiciuntur, magnitudinis quoque variae, 1—2 lineas ad 1—3 pollices in diametro suo majore usque attingens. Glandulae Brunnerianae formam quasi pustulosam induunt, quae res ansam praebuit, ut haec eruptio a nonnullis (Bretonneau, Eisenmann)

nalium structura penitiori, 1835. Berolini.) eas quam maxime a *glandulis solitariis* distinguendas putat et *glandulis conglomeratis* adnumerat. — quia tamen degenerationis glandularum Brunnerianarum in toto tractu intestinali apud plerosque scriptores (Cnf. ex. gr. Chomel p. 46. l. c. et Louis l. c. p. 208—209. T. II.) fit mentio eadem denominatione utar, idque hoc magis, quod Böhm ipse dixit: „ulcera in t. a. „si non e *glandulis Peyer* originem ducant, ad *glandulas solitarias* referri debent (p. 40. l. c.).“ Distinctionem vero ab eo factam scriptores morbi nostri minime admittunt, quippe qui *glandulas Brunnerianas solitarias* etiam dicunt, eodemque loco describunt. (Cnf. Observationes quaedam de Entero-helcosi Auctore G. E. Swaine Lipsiae p. 9. ubi ille haecce protulit: „*glandulae solitariae* s. *Brunnerianae*, inter „omnes *glandulas intestinales* maximae occurrunt, „discretae quidem, sed creberrimae, per totum intesti- „norum, tum tenuis quam crassi, decursum“.)

exanthema intestinale haberetur. Omnino autem orificia glandularum ut punctula parva nigricantia adparent, secundum vocem scriptorum Gallicorum similitudinem quandam cum barba fusca nuper rasa habentia. Hujus eruptionis accumulatio major ad intestinum *ileum* restringitur, circa valvulam ileo-coecalem vulgo creberrima, sursum ab hinc minuitur et in intestinis crassis multo etiam rarius occurrit. Glandulae Brunnerianae nonnunquam, praecipue si morbus non diu substitit, vel non omnino, vel parum degeneratae inveniuntur (Scoda, Dobler); contra in aliis casibus magis sunt conspicuae quam *glandulae Peyer*, quae diverso numero a 12 ad 40 agmina variant; neque desunt exempla, unum vel tantum duo agmina sub cada-veris extispicio apparuisse (Chomel). Ceterum vero involucrum glandularum hucusque plane integrum restat, nec non, facta incisione, *glandulas* massa peculiari, substantiae tuberculosae haud absimili, albo-flavescente, homogenea, repletas reperimus. Simul cum hac mutatione *glandularum intestinalium* *glandulae* etiam *mesaraicae*, plus minusve tumefactae, emollitae, magnitudine lentis vel pisi, coloris rubro-flavicantis cernuntur. Substantia earum incisa speciem pulpa fructus cerasi (Swaine) fere praebebat, aequae ac numerus semper majori vel minori coacervationi *glandularum Peyerianarum* respondebat.

II. *Stad. exulcerationis glandularum.* Progressus succesivus mutationis evidentissime hoc stadio sub oculos cadit; nam dum circa valvulam Fallopii exulceratio, imo tota destructio *glandularum* reperitur, intestinum jejunum versus eruptio modo descripta conspiciuntur. Membrana mucosa, hucusque integra, tum rugosa redditur et demum exulceratur, quae exulceratio praesertim in *glandulis Peyerianis* incipit, et nulla praecedente inflammatione, in conspectum prodire videtur (Cnf. 3,

4 et sq. observat. Chomel). Exulceratione latius manante, ulcuscula initio parva enascuntur, quae denuo confluent atque ulcera majora magnitudine $\frac{1}{2}$ —1 pollicis constituunt. Haec ulcera, marginibus tumidis, inflatis, retroflexis (coupés à pic) praedita, coloris sunt fusco-vel pallido-rubescents, in fundo suo materia quadam caseosa, flavo-albescenti repleta. Sub microscopio multa filamenta, admodum subtilia, se invicem decussantia, quae opus reticulatum fere simulant (plaques à surface réticulée Chomel), animadverti possunt quaeque tanquam residua tenuiora tunicae submucosae esse videntur. Nonnulli scriptores ulceribus intestinalibus cum syphiliticis similitudinem esse contendunt (Bouillaud). In ulceribus non adeo profundis tunica muscularis integra adhuc manebat, colore tantum intense rubro tincta; in profundioribus autem et magis quidem circumscriptis, materia, qua implentur, remota, muscularis etiam tunicae superficies corrosa cernitur, quin imo in casibus aliquot peritoneum ipsum perforatum fuisse, exemplis probatur. (Cnf. Cruveilhier p. 41. l. c. Fig. 2; pl. III. Chomel observ. 9, 10 et 11. Sâmen l. c. p. 351.) Nonnunquam latus valvulae ileo-colicae, quod ileum versus spectat, toto circuitu ejus constituit superficiem continuam, emolitione elevatam et majoribus vel minoribus ulceribus obsitam, neque haud raro etiam processus vermiformis destructus apparuit (Hancke). Glandulae mesaraicae gradu aequali ac illae intestinorum degenerantur, nisi quod in iis exulceratio tantum rarissime offenditur, verum potius emollio atque inflatio supra memoratae hoc stadio augentur et ipsam resolutionem earum substantiae usque attingunt. Glandulae magnitudinem nucis avellanae, vel adeo ovicolumbini adipiscuntur, sibi vicinae in unum confluant atque massa quadam coloris lividiusculi, flavo-cinerei, cujus aspectum alii sedimento vini

rubri (lie de vin), alii puri cum sanguine mixto haud absimilem esse tradunt, impletae sunt, imo ipsum pus continent.

III. *Stad. cicatrisationis.* Ubi morbus per longius temporis spatium constitit et denique tamen morte fuit finitus, contigit saepius, ut vestigia cicatrisationis ulcerum incipientis observata sint. Cl. *Troillet* et *Toulmouche*, plura exempla cicatricum pari modo generatarum afferunt.¹⁾ Haud dubie processum coalitionis hoc in casu multo tardiore induere gradum, quam in ulceribus externis, quis est qui neget? Initio cuticula formatur subtilis, pellucida, marginibus ulcerum adnexa, quae spissior atque densior evadit et tandem membranam mucosam redintegrare videtur.

Mere Latham, *Sebastian*, *Albers* et *Hewett* uberius de ea re disserunt et cl. *Hewett* haec de processu cicatrisationis affert: „Sanatio ulcerum „non uti in ulceribus externis, evidente proventus „granulationum producta mihi esse videbatur, sed „processu, illi analogo qui in sanatione ulcerum „corneae est efficax, nimirum depositione lymphae.“ Alii medici (*Bright*) ulcera processu granulationis repleti dicunt, alii etiam (*Tilesius*) ulcera minora lymphâ quadam plastica, majora vero granulationis formatione consanescere putant. In quovis casu num membrana mucosa prorsus normali respondeat, an functio ejus profecto restituatur — haec adhuc sub iudice restat. Hoc tantum constat, cicatriculas illas temporis decursu pedetentim evanescere et non nisi parva depressione designari, quae a latere conspecta, splendore ac levore ceteram membranam mucosam praecedat, hanc vero, ubique facilem

1) Observations et réflexions sur le Dothinenteries qui ont régné épidémiquement à Rennes etc. Archiv. génér. de médecine.

solutu, in locis cicatrisatis arcte cum tunica subjacente concreescere et difficulter avelli posse (Cnf. Chomel observ. XII, XIII.). Rarius etiam, uti jam monui, degeneratio pathologica modo dicta ad *intestina crassa* propagatur et hoc quidem in casu ad glandulas Brunnerianas tantum restricta (p. 46 Chomel) minime apparet numerosa. Hoc loco aëris evolutio, quae praesertim in colo ascendente atque transverso saepius occurrit, digna est memoratu.

Quod ad cetera attinet organa canalis cibarii, phaenomena mutationis non tam characteristicataque constantia observantur; sic enim in *pharynge* atque *oesophago* exulcerationes superficiales, neque raro ulcuscula profundiora ab auctoribus describuntur; saepius vero tunica mucosa illorum organorum sanguine turget et inde rubrior quam vulgo esse solet, in aliis casibus involucre quodam pseudomembranoso obteeta refertur (Dobler et Scoda). *Ventriculus* quoque praesertim emollitionem tam tunicae internae solius, quam etiam totius parietis, in singulis casibus incrassationi junctam et ad saccum coecum ipsius saepius restrictam, exhibet; membrana mucosa coloris flavescentis, quasi bili picta, nonnunquam etiam solito rubrior et imo cinerea apparet. Creberrima autem post mutationes glandularum intestinalium depravatio *lien*is dicenda est; quae praecipue volumine justo majore insignitur, atque — monente *Bastings* — eo est constantior, quo brevius morbus decurrit. Substantia ejus emollita usque ad perfectam dissolutionem provehitur (Louis). Cl. *Dobler* et *Scoda* abscessus et depositam quandam lympham quasi consolidatam in parenchymate lienis se vidisse contendunt. *Hepatis* substantia quoque emollita atque eadem omnino mutatio, quam de liene dixi, invenitur, neque peculiari descriptione indiget. *Bilis* in plerisque casibus fluidior atque rubescens,

interdum turbida observata est. In vesica urinaria ulcuscula, in renibus autem sanguinis copia insignior a *Dobler* et *Scoda* referuntur.

e) *Medulla spinalis* denique nec non *singuli plexus* atque *ganglia nervorum* maximas opinionum dissensiones suscitant et ab aliis medicis tanquam semper intacta et integra (Puchelt, Pommer, Albers), ab aliis in omnibus fere sectionibus plus minusve degenerata traduntur. Cl. *Grossheim* in epidemia, a. 1855 in exercitu austriaco acriter grassante, exsudationem serosam in specu vertebrali, medullam ipsam emollitam, nervos spinales etiam incrassatos, sanguine suffusos semper se invenisse memorat¹⁾. Cl. *Schönlein* in sectionibus suis *plexum solarem* praecipue tumefactum, rubicundiores, lividum, atque *ganglia nervosa* indurata et quasi fibro-cartilaginea se conspexisse dixit. Similia quoque cl. *Balling* refert. Contra cl. *Andral*, *Ribes* et *Stannius* easdem mutationes in observationibus suis refutant. Hoc tamen est confitendum, plerisque in casibus nullam mutationem pathologicam tam in *medulla spinali* et nervis inde exeuntibus, quam in *systemate ganglioso*, castis investigationibus institutis, detectam fuisse. Quae igitur ab auctoribus prolata hucusque adtuli, ea consensu et probatione ulteriore medicorum egent.

Symptomatibus in decursu morbi nec non certioribus post mortem signis satis perpensis, quaestio exinde inevitabilis oritur: quatenus ex symptomatibus, in decursu morbi observatis, pathologicam adesse organorum degenerationem, certe conjicere possimus? vel, ut aliis utar verba, quidnam nexus causalis inter symptomata morbi et mutationes organicas invenitur? Quod problema tam difficile et obscurum, nostro tempore, anatomo-

1) Loc. cit.

mia pathologica satis nondum exulta, neque organorum pathicorum ad certas functiones relatione satis illustrata, haud certo solvi potest. Nam ut hoc unum moneam: quanam nobis scientia est de influxu sanguinis a norma recedentis ad functiones systematis nervosi in universum, praecipue autem gangliosi, et vice versa?.... Et praesentibus symptomatibus nervosis gravissimis — stupore summo, cephalaea, deliriis etc. etc. — si autopsia cadaveris diligentissima nihil prorsus abnorme et alienum in systemate nervoso exhibuerit, — quid inde concludendum? Verum num omnis omnino deest mutatio, an tantum organis nostris imbecillis illa subtrahitur? Eo minus etiam symptomata nervosa ex praesenti affectione intestinorum explicari possunt; nam praeterquam quod observationes castae virorum cl. *Andral*, *Louis*, *Dalmas*, *Lombard* satis nobis indicant, eandem affectionem topicam interdum ex toto defuisse, dum symptomata nervosa vehementia adfuerint, tamen in aliis etiam casibus, exulceratione glandularum ad summum gradum prosecta, symptomata nervosa vel nulla omnino, vel tantum levissima locum habuere (*Stan-
nius*, *Louis*). — Hisce praemonitis sequentia tanquam probabiliora a multis auctoribus hac in ratione referuntur: *Piedagnel* adseverat, ubi in decursu t. a. deliria magis in conspectum venerint, autopsiam cadaveris affectionem substantiae cerebri griseae praevalentem demonstrasse, ubi vero spasmi et status adynamicus vehementior fuerit, mutationem in substantia alba cerebri semper se conspexisse¹⁾. Horripilatio febrilis, non raro in seriore morbi decursu denuo recrudescent, absorptionem forsan materiae purulentae, in ulceribus exortae, adnuntiat.

1) Gaz. méd. de Paris N° 35. 1839.

Pulsus etiam in altero morbi stadio nonnunquam decrescit, retardatur, irregularis fit atque maxime debilis; ex quo ad sententiam cl. *Louis* emolli-
tionem cordis incepisse conjici possit. Minime vero ex diarrhoea praesente ulceratio intestinorum exorta concludi debet; nam in quibusdam casibus diarrhoea vel nunquam omnino vel tantum 18–21 diebus morbi apparuit; processus autem exulcerationis glandularum post octavum morbi diem a plerisque medicis admittitur; imo cl. *Bastings* et *Rostan* jam tertia et quarta die inde a morbi initio exulcerationem se conspexisse evincunt. Nihilominus autem cl. *Bright* colorem evacuationum silaceum tanquam signum esse exulcerationis exortae judicat, cui opinioni cl. *Chomel* minime favet. Flocculi albescentes, sedibus fluidis innatantes, secundum opinionem quorundam medicorum (anglicorum) tanquam albumen e sanguine secretum atque deinde evacuationibus alvinis dejectum putantur; crustula vero grisea et densiora, fundum petentia, tanquam materia glandularum degenerata, et per ulcerationem remota haberi queant. Sedes cruentae — uti monet *Chomel* — cum infiltrationibus intestinorum sanguineis saepe cohaerebant (p. 177 — 178). Idem aequae ac *Louis* vomitum, posteriore morbi stadio ortum, cum emolli-
tione membranae ventriculi mucosae eodem exstitisse tempore, aliquoties observarunt. Respirationis incommoda, tussis, oppressio pectoris, jam stethos-
copo applicato, de statu pathologico organorum respirationis (splenisatione, sanguinis stagnatione etc.) plus minusve nos certiores faciunt. Neque tamen non est notandum, graviore mutatione pathologicas pulmonum et leviora symptomata respirationis turbatae tanquam momentum satis constans in conspectu fuisse.

Divisio typhi abdominalis.

Typhus abdominalis, sive sporadicus est, sive praecipue sub diversis apparet epidemiis, variam induit formam, variumque, ut nostrates dicunt, characterem evolvere potest; sic cl. *Hancke*, *Lesser* alique epidemiam morbi nostri characterem inflammatorio, sic *Trusen* illam erethico stipatam esse observarunt. Complicatio t. a. gastrica a cl. *Duvernoy*, *Ettmüller* descripta, creberrime quoque occurrit, quam ob causam fortasse cl. *Schönlein* stadium morbi primum *gastricum* nuncupavit. In quoque casu complicatio atque diversitas t. a. ansam praebuit ad varias ejus species admittendas. Ne alias enumerem, hic de divisione, a cl. *Chomel* instituta, paucis agam. Inductae sunt a viro cl. hae morbi varietates: 1) febris typhosa inflammatoria, 2) f. t. biliosa, 3) f. t. mucosa, 4) f. t. atactica, 5) f. t. lenta, 6) f. t. adynamica. Quamvis autem negari non potest, quin variorum t. a. generum distinctio exacta, ratione therapiae habita, quandam afferat utilitatem, illa nihilominus tamen admittenda est, quoniam, qualiscunque sit forma t. a., ea rarissime sola et stricte pura apparet, contra ambigua proteiformisque natura morbi nostri variis adnectitur conditionibus, atque, pro genio epidemico regnante, aut constitutione aëris stationaria, nec non individuali ipsius aegroti et aliis quoque momentis, formam maxime diversam acquirere potest.

Diagnosis a similibus.

Multo majore attentione digna est distinctio t. a. a morbis similibus, quibuscum ille non raro confundi potest. Hi sunt:

1. *Typhus contagiosus s. petechialis Hildebrandii*. Inde ab annis 1813 — 1814, quibus ty-

phus contagiosus multas attigit terras, ingentemque hominum multitudinem absumsit, frequentia ejus magis magisque decrevit, dum t. a., ut elucet ex multis scriptorum observationibus, latius progredi videtur. Cl. *Neumann*, vir summi ingenii, qui uberrima nisis experientia, quam per XL. annorum seriem adeptus est, utrumque morbum observavit et alterum cum altero contulit, hanc posuit differentiam¹⁾: a) In typho petechiali copia eruptionis exanthematicae jam in exordio morbi abortae, multo est vehementior magisque extensa, quam in t. a., ubi ea eruptio minus evoluta et frequens in altero tantum morbi stadio emergit. b) Symptomata gastrica, t. a. maxime propria, ab initio jam saepius in conspectum prodeunt, contra in t. contagioso non tam sunt constantia, sed in perpaucis tantum casibus observantur. c) Gravedo atque ingens capitis temulentia jam ineunte typho contagioso conspicuae sunt, contra in morbo nostro serius accedunt et leviores esse solent. d) Cutem in priore casu multo aridiorem in altero non raro madescentem atque humidam esse contendit. e) Decursus ipsius morbi in typho contagioso brevior, quam in t. a. esse affirmat, sicuti transitum in statum sanum in casu priore certior, et securiorem quam in altero se animadvertisse refert et eam quidem ob causam, quod f) typhus contagiosus semper *contagio* productus, ad modum morborum contagiosorum vel nunquam vel tantum rarissime revertat, contra t. a. morbus *non contagiosus*, quum convalescat aegrotus, non raro iteretur. Haec criteria diagnostica a scrutatore ingenioso in lucem edita ab aliis quoque auctoribus varie multiplicantur et immutantur. Cl. *Chomel* e. g. ad formam exanthematis animum intendit et illam in t. a. indolis

1) Specielle Patholog. und Therapie p. 252. B. I.

esse ecchymoticae (petites hémorrhagies sous-épidermiques) in typho autem contagioso morbillis fere similem statuit ¹⁾. Haud secus cl. *Cohen*, qui proximo anno epidemiam typhi contagiosi observavit, inter alia momenta diagnostica praecipue decursum typhi contagiosi cyclo septenario arcte adstrictum atque exanthemate semper stipatum affert, et eam ob rationem intumescantiam hydropticam, quae t. contagiosum sequitur, certum esse indicium praevalentis cutis affectionis existimat ²⁾. Cl. *Bartels* typhum petechiale in contagiosa ponit sanguinis contaminatione, cujus atrium sint pulmones, typhum vero abdominalem morbum mere nervosum judicat ³⁾. Alii medici typum febris magis continentem, crises magis perspicuas, typhomaniam admodum evolutam, dolorem abdominis vagum et fugacem, diarrhoeam minime constantem in decursu typhi contagiosi praedicant, contra in morbo nostro remissionem semper fere notabilem, crises vel imperfectas vel potius lyses, deliria et statum adynamicum, dolorem abdominis magis fixum, diarrhoeam multo constantiorem adesse probant ⁴⁾. Certissimum fortasse discrimen, inter ambas febres typhosas in anatomia pathologica quaerendum est: exulceratio glandularum intestinalium, morbo nostro propria, nequaquam in typho contagioso conspicitur, dum affectio organorum respirationis, status congestivus atque emollitio membranae mucosae ventriculi et intestinorum tenuiorum saepissime praevalet, ita ut, ultimis respectis, cl. *Eisenmann* hanc imo sententiam emisit: „Dass bei einfachem Petechial-Typhus die

1) Archives génér. de médecine, Août 1829.

2) *Rust's Magazin* etc. B. 65. H. 2. 1840.

3) Die gesammten nervösen Fieber. B. 1. p. 490 et sq.

4) Cnf. Prof. *Sahnen* l. c. p. 385.

„Schleimhaut des Magens und der dünnen Gedärme immer der primär ergriffene und vorherrschend leidende Theil sei.“

Ex hactenus autem prolatis quemque haud latebit, morbos supra dictos quaque ratione inter se similes esse et forsitan tantum gradu intensitatis alterum ab altero differre, quae posterior opinio a plerisque medicis recentioribus adumbratur ¹⁾ (*Chomel*, *Rösch*).

2. *Febris gastrica nervosa*. Proximis duobus decenniis praesertim in Germania inter varias t. a. epidemias haec febrium species non raro memoratur ²⁾. Nonnulli medici ipso hoc nomine ambiguo t. a. describunt; alii autem febris gastricae, characterem nervosum in decursu suo manifestanti, idem nomen imponunt (*Bartels* I. 178 et II. 249). Haud dubie negari non potest, quin status nervosus v. typhosus aliis morbis diversissimis sese adjungat neque eo magis exinde typhus abdominalis nascatur. Quoniam autem symptomata gastrica utrique morbo sunt communia, t. a. non raro cum febris gastrica confunditur. In hac autem ventriculus, duodenum atque hepar magis afficiuntur, neque non potius febris gastrica tanquam morbus primarium quam secundarum viarum dici potest, unde etiam gastricismus multo intensior in ea febris praevalet, crisis plerumque materialibus stipatus, dolores in abdomine magis regionem epigastricam occupant; contra in t. a. symptomata nervosa vel typhosa prae gastricis eminent, decursus ejus multo lentior, quam febris gastricae esse solet, quae brevius atque irregulariter decurrit et statu nervoso, qui interdum accidit, per aliquot tantum

1) Cnf. prae aliis: Die Nosologie des Typhus etc. von *C. A. Wunderlich*. P. 47—69. 1839.

2) Die gastrisch-nervösen Fieber etc. *Schmidt's Jahrbücher* B. 24. H. 1.

tempus, neque tam insigniter sese manifestat. Febrem autem gastricam, per longius tempus protractam, in verum typhum abdominale facile transire posse, *Seeger* (loc. cit.) in epidemia sua observavit.

3. *Enteritis*. Minime tamen status febrilis tam vehemens inflammationi intestinorum proprius est, neque hoc in casu illa virium prostratio — tam characteristicum in t. a. — jam ineunte morbo observatur. Functio tractus gastro-enterici in enteritide magis etiam laeditur, sedes alvinae crebriores, saepius cum doloribus acerrimis deponuntur, quos non raro constipatio subsequitur haud leviter tollenda. Causa morbi occasionalis in enteritide plerisque in casibus magis perspicua est, neque dolor abdominis, ut in t. a., regione iliaca dextra plerumque limitatur, sed magis diffusus percipitur. Quae vero symptomata typhosa stadium morbi nostri secundum insigniunt, ea in enteritide desunt; nec non denique mutatio pathologica, non ad glandulas intestinorum solas restricta, inflammatione potius membranae mucosae manifestatur.

4. *Meningitis et cephalitis in genere* cum t. a. commutari possunt, eoque magis, quod sanguinis congestio ad caput saepissime omnino t. a. comitatur, id quod tam ex symptomatibus, in decursu morbi observatis, quam ex cadaverum inspectione (cf. p. 24—25) elucet. Ex arbitrio *Littre* jam veteres auctores nomine phrenitidis t. a. intellexerunt et utrumque morbum hoc magis confuderunt; recentioribus autem temporibus cl. *Boisseau*¹⁾ encephalitidem cum t. a. saepius commutavit, ejusque gastro-cephealitis nihil nisi gastro-enteritis *Broussais* esse videtur. In quibusdam epidemiis

1) *Pyretologie physiologique ou traité des fièvres etc.*
Ed. 4.

(*Grossheim, Hancke etc.*) t. a. affectio cerebri magis praevalens non raro meningitidis speciem induerat, qui morbi, quantum inter se congruant, ex eo jam perspicui potest, quod cl. *Bouillaud* omnes casus t. a., a medicis nonnullis descriptos, tanquam destructione intestinorum carentes et cum majore vel minore affectione cerebri junctos, pro meningitide existimat, quae tantum ex falsa diagnosi sub nomine t. a. increbuerat; imo vir cl. ipse t. a. cum meningitide se confudisse fatetur. At minime tamen symptomata meningitidis cum illis in t. a. observatis congruunt; nam stadium primum morbi nostri vulgo in meningitide deest, atque symptomata nervosa gravia — deliria, somnolentia et s. p. — quae similitudinem utriusque morbi induunt, quaeque jam initio meningitidis existunt, rarius in primo stadio t. a. in conspectum veniunt (quamquam ejus rei non desunt exempla); qua in ratione anamnesis ipsa ad certiore staduendam diagnosin aliquid conferre potest. Huc accedit, quod in meningitide signum, a nonnullis tanquam pathognomonicum putatum, sedimentum in urina album cretaeque simile occurrit, quod in t. a. nunquam cernitur.

Praeter morbos modo enumeratos sunt adhuc alii, qui etsi rarius, nonnunquam tamen cum morbo nostro confundi possint, uti: *bronchitis, pneumonia acuta et chronica, phlebitis, suppuratio in organis parenchymatosis* (*Dobler et Scoda*); *peritonitis*, pleraeque *febres exanthematicae* ineuntes etc.

Verum enim, quantum certa diagnosi t. a. nunc etiam desideretur, ex eo jam patet, quod *Louis*, acutissimus hujus morbi observator, nuperime eundem cum variolis incipientibus confudit¹⁾, quod *Bouillaud* aperte edixit, totum stadium pri-

1) *Leçons cliniques par Bouillaud* l. plur. cit.

mum t. a. nihil exhibere caracteristici¹⁾, quod *Chomel* denique diagnosin morbi nostri difficillimam statutum esse dixit, atque, ut in casibus magis dubiis sequens adeatur refugium, his suadet dictis ambiguis: „Jedesmal, wenn febrilische Erscheinungen, die man nicht auf eine wahrnehmbare Verletzung beziehen kann, sich über einen gewissen Zeitraum, z. B. 8 bis 10 Tage, hinaus erstrecken, darf man mit ziemlicher Gewissheit voraussetzen, dass sie von irgend einer Störung der Peyer'schen Drüsen herrühren etc.“ p. 296. l. c.

In universum autem hoc dici potest, diagnosin certam morbi nostri non ex singulis symptomatibus, sed ex habitu ejus totali — sit venia verbo — ducendam esse²⁾. — Jam nunc superest, ut de illis morbis, quibus praesentibus t. a. praecaveatur, paucis disseram. Hi sunt: *Influenza*, *Cholera* (*Bartels*), *febris puerperalis* (*Rokitansky*), inprimis autem *febris intermittens*. Illo loco, quo praxin medicam per tres annos exercui, febris intermittens endemica est et semper frequentissima; anno autem 1837 t. a. per sex fere menses epidemice grassabatur, quo tempore toto febris intermittens rarissime tantum apparuit, atque aegroti, eam perpassi, — saltem in illa epidemia — a t. a. correpti non sunt. Similia etiam cl. *Seeger* et *Rascher* de morbillis in epidemia a se observata afferunt.

1) Ibidem.

2) Cnf. Prof. *Sahnen* l. c. p. 371. ubi ille haec de diagnosi t. a. edixit: „Ich bemerke zum voraus, dass ich es meist nur für möglich halte, die Krankheit mit Sicherheit zu erkennen, wenn man sie in einem hinreichend zeitigen Zeitpunkte zu beobachten Gelegenheit hat, dass ich aber noch daran zweifle, ob selbst dann Vermeidung eines Irrthums gegenwärtig schon in allen Fällen möglich ist.“

Aetiologia.

Causae occasionales. T. a. accedentibus illis potentiis noxiis, quae oeconomiam vitam prorsus deprimunt atque labefactant, frequentissime exoritur. Aër corruptus, effluviis putridis impraegnatus, refrigerium, tempestas nimis calida, cibus male conditus (la basse boucherie), abusus remediorum purgantium et emeticorum, excessus in baccho, adstrictiones corporis ac mentis nimiae, vigiliae protractae, in universum pathemata animi deprimentia: tristitia, terror, nostalgia etc. tanquam momenta causalia a diversis scriptoribus inducuntur. Confitendum tamen est, quae causae morbum nostrum excitare queant, eas multis adhuc tenebris obumbrari, neque, instituta disquisitione exactissima, ullam eo magis perspicuam in plerisque casibus causam erui potuisse. Cl. *Brettonneau*, *Bricheteau*, *Gendron* aliique contagium peculiare t. a. proprium admittunt atque sibi contigisse dicunt, ut praesertim ruri evidenter observaverint, morbum ab uno ad alterum aegrotum per contagium propagatum fuisse, nec non contendunt, homines, aegrotum circumdantes, inprimis morbum sibi contraxisse. Cl. *Andral*¹⁾ autem, *Chomel* et alii nusquam contagium se animadvertisse profitentur. Forsan tamen hic ut in aliis casibus ambiguis veritas in medio tenetur, ut nempe, quum morbus gradum vehementiorem adeptus fuerit, contagium oriri possit, dum in casibus levioribus nulla ejus vestigia animadvertuntur. Cl. *Bouillaud*, quaestionem de contagio t. a. soluturus, inoculationem ope materiae, ulceribus intestinalibus contentae, commendat, quamquam ipse eam viam confitetur minime aptam esse (pas praticable). Cum

1) Cf. prae aliis T. III. p. 449.

hac autem quaestione altera arcte cohaeret: num t. a. semel tantum eundem hominem corripit an etiam iterari possit? Plerique medici morbum nostrum semel tantum idem et unum individuum adgredi arbitrantur, qua in ratione t. a. jam propius ad morbos contagiosos accedit; alii eam opinionem prorsus refutant. Neque etiam influxus miasmatis in excitando t. a. in dubium vocari potest, quod etiam epidemica ejus propagatione, decennio praeterito tam insigni, probari videtur. Cl. *Killiches* (l. c.) e. g. epidemiam, an. 1834 a se observatam, ex inundatione fluminis et miasmate peculiari, ab aquis stagnantibus exorto, originem ducere asseruit. Sic etiam in epidemia, quam ipse observavi, progressus successivus t. a. ab uno ad alterum locum tractu fluminis evidenter animadverti potuit. Forsan hac ipsa ratione, morbum variis locis endemice esse adstrictum, explicare licet. Parisiis e. g. typhus abdominalis jam amplius duo decennia tanquam morbus stationarius increbuit et homines praesertim eos corripit, qui infaustissimis influxibus obnoxii, vitam egenam atque maxime laboriosam ducere coguntur, uti mercenarii atque opifices (ouvriers, prolétaires), quorum miserrima semper est conditio, quippe qui, laboribus et molestiis oppressi ac locis angustis coacervati, (dans des soupentes ou des mansardes), etiam aërem corruptum ducant.

Causae praedisponentes aliqua ratione cum praecedentibus congruunt, neque negari potest, quin, hac sola dispositione praesente, t. a. plerumque sub influxu lenissimo causae occasionalis oriri possit. Variat tamen ea praedispositio pro diverso vitae genere, aetate, sexu etc. Quod ad *sexum* imprimis attinet, quamquam omnibus fere observationibus scriptorum Gallicorum probatur, sexum potius multo crebrius a t. a. correptum fuisse (Louis ex 138 aegris tantum 32 feminas

affert), major tamen illa sexus virilis proclivitas Parisiis fortasse ex frequentiore occasione morbi contrahendi explicari potest; nam alii scriptores, ut cl. *Albers*, *Seeger*, *Cless* plures feminas quam viros inter aegros, quibus medebantur, se animadvertisse dicunt; sic cl. *Cless* inter 515 aegros 172 viros et 341 feminas enumerat. Majorem attentionem jam aetas meretur, qua respecta omnes inter se medici conveniunt, homines juveniles ac robustiores saepius morbo corripit, quam aetatem infantilem atque provectam. Cl. *Chomel*, respectu ad aetatem habito, aegrorum in nosocomio „Hôtel-Dieu“ a se tractatorum hanc scalam proposuit. In numero 117 aegrorum t. a. laborantium:

8 individua 15—18

25 — 18—20

36 — 20—25

50 — 25—30

9 — 30—35

5 — 35—40

5 — 40—50

et 1 — „—82 annos nata fuerunt.

Eadem cl. *Louis* probat, qui nullum affirmat aegrum infra quindecim annos natum, t. a. laborantem, se tractasse; quae res idcirco jam minoris est ducenda, quod in nosocomio, ubi *Louis* observationes suas collegit, aegroti tantum adulti recipiuntur. Recentissimo autem tempore magis magisque est probatum, infantes etiam t. a. non exemptos esse. Cl. *Putegnat*,¹⁾ imprimis autem *Rilliet*²⁾ et *Taupin*³⁾ permultos nobis casus impertierunt, ubi infantes natu minores (4—7 annorum) t. a. affectos observaverint, imo cl. *Charcellay*⁴⁾

1) Gaz. médic. 1837 et 1838.

2) Thèse de la faculté 3. Janvier 1840, etiam Arch. génér. Octobre 1840. p. 155.

3) Journ. d. conaiss. médic. - chirurg. Novembre et Decembre 1839, Janvier 1840.

4) Archiv. génér. Septembre 1840. n. 65.

in infantibus recens natis bis morbum nostrum se tractasse refert. Quod ad aetatem attinet pro-
vectam, etiamsi a cl. *Lebrecht*¹⁾, *Prus* in casibus
sporadicis, et praecipue in epidemiis a cl. *Trusen*,
Duvernoy atque *Seeger* de aegris nonnullis 62—70
annos natis mentio infertur, qui t. a. correpti
fuerint, in universum tamen exempla ejusmodi non
tam copiosa sunt atque ulteriore probatione indi-
gent. *Summum* vero *culmen*, quo maximus aegro-
rum numerus observatur, aetas 18—30 annorum
semper admittenda est. Tanquam momentum,
proclivitati ad morbum nostrum maxime favens,
influxus climatis (l'acclimatement) in advenas com-
muni voce a medicis Gallicis dicitur. Quanam
re idem influxus contineatur, difficile est dictu;
an fortasse illius nomine mutata vitae ratio, poten-
tiae atmosphaericae etc. intelligi debeant? Hoc
tamen verum est, majorem partem t. a. correpto-
rum Parisiis hospites esse advenas; sic e. g. ex
schemate cl. *Chomel* inter 92 aegros duo tantum
Parisienses enumerantur. Eadem ex operibus *Petit*
et *Louis* satis liquent. Quod ad *temperamentum*
attinet, auctores non semper in observationibus
suis distincte illud commemorant, quamquam cl.
Puchelt (l. c.) opinionem protulit, temperamentum
cholericum ad morbi vehementiam acriorem multum
conferre; respectu autem *tempestatis* habito,
hoc certe affirmat, — aestate calida praeunte et
venositate sanguinis inde exaltata, proclivitatem
corporis ad typhum abdominalem coli atque au-
geri²⁾. Cl. *Sicherer*³⁾ vero imo hanc sententiam
protulit: „Es scheint, als wenn die allgemeinen
„Ursachen in einer Reihe von Jahren in ganz Europa,

1) Heidelberg. Annal. B. XV. 1830. p. 34—312.

2) Cnf. Sahmen l. c. p. 363—364.

3) Schmid's Jahrbücher. B. XXVIII. H. 3. 1840.

„ja vielleicht auf der ganzen Erde eine Disposition
„zum Abdominaltyphus begründet, d. h. die Blut-
„mischung entsprechend geändert hätten; der Ent-
„wicklung der Krankheit günstige, mehr locale
„Verhältnisse steigern diese allgemein gegebene
„Disposition in einzelnen Gegenden mehr als in
„anderen“ etc. Et eam constitutionem morborum
praesentem ad t. a. producendum maximum exhi-
bere influxum, hoc mentione vix indiget. Cl. *Balling*
atque alii, morbis quibusdam praegressis, ut hyste-
riae, diarrhoeis etc. eam attribuunt vim, quae dis-
positionem t. a. contrahendi adaugere valeat.

Causa proxima. Diversae de natura morbi
nostri opiniones, — quantumcunque eae inter se
variant — ad duo momenta principalia referri pos-
sunt. Constat enim, t. a. duobus contineri ele-
mentis: *statu universali s. febrili et affectione*
topica intestinorum. Hac duplici ratione, quid-
quid de causa proxima dictum est, amplecti pos-
sumus; nam ea in re praecipue medici inter se
dissentiant, pro ut vel febrem vel affectionem lo-
calem tanquam malum esse primum atque alte-
rum ab altero originem ducere arbitrantur.

Saeculo praeterlapso, nec non ineunte unde-
vicesimo, natura t. a. (sicuti etiam febrium in
genere) *essentialis* sive *per se existens* (*Vita-
lisme*, *Hippocratisme*, a scriptoribus nonnullis
Gallicis ita dictum) ab omnibus fere medicis cre-
dita est. Ea theoria jam antiquior, praecipue
dominantibus sententiis Brownianis, maximi aesti-
mata atque ceteris omnibus anteposita fuit. Cl.
Pinel in Franco-Gallia atque *P. Frank* in Ger-
mania, viri summo ingenio, tanquam cultores atque
antistites hujus theoriae prae aliis dicendi sunt.
Secundum opinionem medicorum, qui illos secuti
sunt, febris in t. a. quasi malum primum, affec-
tio vero topica vel tanquam complicatio vel effectus
status universalis (febrilis) habentur. Cl. *Hufeland*

recentiore demum tempore eandem sententiam edidit atque defendere studuit¹⁾

Alia opinio, quae huic modo dictae omnino repugnat, quaeque ex locali affectione statum universalem explicat, a *Broussais* incipit (1816); quamvis rudimenta ejus theoriae in operibus *Roderer* et *Wagler*, *Petit*, et praesertim in opere maxime notabili, a cl. *Prost* anno 1804 edito²⁾, cerni possint. Auctor ille scholae physiologicae, qui t. a. nomine *gastro-enteritidis adynamicae* descripsit, eundem inflammatione ventriculi et intestinorum niti dixit (*Organisme, Localisation des fièvres*), symptomata vero febrilia atque nervosa ex malo primario topico deducere studuit. (Cf. prae ceteris: *Nosographie philosoph.* T. I. p. 416 et *Examen des doctrines* T. IV. p. 425, 541, 542, 543 et sqq.). At praeterquam quod mutatio pathologica in intestinis — ut supra monui — nonnunquam omnino abest (*Louis*, *Dalmas*, *Andral*, *Grossheim* l. c.), in aliis etiam casibus symptomata febrilia et laesio topica minime invicem sibi respondent, et, sublata affectione locali, febris nihilominus perdurat et adeo ingravescit. Sunt etiam alii morbi, ut phthisis tuberculosa, diarrhoea, elephantiasis in ultimo stadio (*Bene* T. 2. p. 395), ubi ulcera in intestinis conspiciuntur, dum symptomata nervosa, morbo nostro propria, omnino desunt. Ratione therapeutica vanitas hujus opinionis magis etiam demonstratur; nam interdum remedia excitantia atque tonica, quae inflammationem gastro-intestinalem adaugere deberent, in t. a. prospero cum successu adhibita sunt, uti ex observationibus cl. *Andral*, *Chomel* et aliorum satis elucet. —

1) *Journal d. practisch. Heilkunde.* 1830. 70. B. 4. St.

2) *La médecine éclairée par l'observation et l'ouverture des corps* Paris. 1804. p. IX.

Inter hasce duas sententias principales tertia quoque induci potest, quae quasi medium inter priores tenere studet et utrumque statum morbosum tanquam ex una eademque causa prodeuntem respicit, quaeque affectionem topicam quoad causam communem tali ratione spectat, qualis angina in scarlatina judicatur, ubi, etsi utrumque malum maximi est momenti, minime tamen haec ex illa pendet.

Hisce generalibus de natura morbi arbitriis praemissis, nunc singulares quasdam nonnullorum scriptorum opiniones exponam, quae, licet ad unam vel alteram rei contemplationem supra dictam reduci possint, ob singularem tamen rationem, qua morbus explicatur, hoc loco distinctius monendae sunt.

Cl. *Bretonneau* a. 1829 opinionem statuit, t. a. morbum esse exanthematicum, variolis similem, ubi eruptio tantum ad intestina restringatur et mutatio pathologica glandularum intestinalium tanquam *enanthema* peculiare appareat. „La dothi-
„nentérie, — inquit *Bretonneau* — est une ma-
„ladie de tout l'organisme, avec lésion spéciale de
„l'intestin, ou plutôt avec lésion des follicules
„isolés ou agglomérés qui abondent dans le der-
„nier tiers de l'ileum; c'est une maladie compli-
„quée d'éruption intestinale, et non une maladie
„causée par cette éruption; car on ne pourrait,
„sans une grave erreur, imputer les phénomènes
„morbides qui la constituent à la phlegmasie in-
„testinale (l. c.).“ Cl. *Bricheteau* et *Thirial*, uti *Eisenmann*, *Steinbrenner* et alii huic opinioni maxime favent; cl. *Albers* vero¹⁾ nec non *Sebastian* satis demonstrarunt, tractum intestinorum secundum fabricam suam minime eruptionem exanthematicam, qualis in cute exoriatur, progignere posse. Omnino autem ea *Bretonneau* opinio nil

1) *Rust's Magazin* B. 46 H. 3. 1836.

nisi modificatio est illius, quae febrem tanquam malum primum esse probat.

Cl. *Bouillaud*, *Piorry*, *Boisseau*, *Roche* in Franco-Gallia, *Lesser*, *Pommer* alique in Germania, etiamsi theoriam a *Broussais* positam secuti, varie tamen eam mutaverunt atque satius excoluerunt. Sic e. g. cl. *Bouillaud*, causam morbi proximam tantum ad inflammationem retulit folliculorum intestinalium (non etiam ventriculi, uti *Broussais* putaverat), atque haec edidit: „Je declare pour „ma part, que je regarde tout au moins comme „douteuse, si non comme tout-à-fait imaginaire, „l'inflammation de l'intestin grêle qui n'est pas la „fièvre typhoïde.“ (Lec. clin.). Idem autem jam sanguinis consecutivam infectionem admittit, quae facta demum symptomata typhosa propria evolvantur. Huic opinioni illa cl. *Pommer* aliorumque haud absimilis esse videtur.

Cl. *Delaroque*, nuperrime ideam *Stollii* secutus, bilem corruptam tanquam causam efficientem t. a. approbat. Secundum illius opinionem ea bilis depravatio saburras progignit, quae in intestinis magis magisque accumulatur et quasi instar „latrinarum viventium“ (des latrines vivantes) parietes tractus intestinalis corrodunt, atque tali modo inflammationem, exulcerationem et imo ipsam perforationem adducunt. Protracto morbo tunc massa sanguinis ipsa materiis his corruptis inficitur, unde status typhosus efformatur. Cl. *Beau* praeter alios istam *Delaroqueii* sententiam permultis argumentis illustrare studuit, eamque, ratione therapiae habita — ut inferius monebo — tanquam unicam stabilem esse persuasum habuit¹⁾. Nec non sententiam *Delaroqueii* quodammodo tantum alienatam praebere

1) Journ. des conaiss. médic.-chirurg. Octobre 1836.
Idem. Journ. hebdomadaire de Médecine Sept. 1836.

theoriam *Broussais*, jam ex praecedentibus liquet; sed nimis manca et rudis mihi videtur ea rei explicatio, quam ut communi medicorum consensu gaudere possit.

Cl. *Autenrieth* et *Schönlein* affectionem (inflammatoriam?) systematis gangliosi abdominalis tanquam causam proximam t. a. respiciunt. Ea opinio ab aliis etiam medicis Germaniae plurimi aestimatur et fere communi ore inducitur. Sed praeterea, quod excepto *Schönlein*, qui in omnibus cadaverum sectionibus depravationem gangliorum (praesertim plexus solaris) invenisse dicitur, alii medici eandem nunquam viderunt (*Albers*, *Puchelt*, *Sahmen*, *Pommer* atque omnes fere medici Gallici), — perspicua et dilucida expositio omnium symptomatum morbi, admissa etiam illa degeneratione, lucusque desideratur; praesertim vero haud facile est interpretatu, quo modo ex affectione systematis gangliosi exulceratio glandularum intestinalium oriat? quod phaenomenon multo constantius observatur, quam illa plexuum atque gangliorum mutatio supra memorata.

Cl. *Grossheim* itidem sectionibus, quas in epidemia sua instituerat, adductus, inflammationem medullae spinalis causam proximam t. a. esse putat. Alii quoque medici, dum morbum nostrum naturam febris intermittens aequiparare censent, causam proximam utrique morbo eandem esse arbitrantur¹⁾.

Cl. *Albers*²⁾ t. a. ex fortuito congressu scrophulosis cum typho deducere conatur, quae opinio minime ad experientiam quadrat; nam saepissime t. a. ii homines corripiuntur, in quibus nulla prorsus

1) Cnf. Dr. *Krimers* in Bullet. médic. belge Juin 1836; etiam Dr. *Plagge* in Archiv für medizinische Erfahrung September und October 1836.

2) Dr. *J. Fr. H. Albers*, die Darmgeschwüre. Leipzig 1831.

vestigia diathesis scrophulosae animadverti queant. Praeterea etiam epidemica morbi propagatio haud satis perspicue ex illa Albersii sententia illustrari potest ¹⁾).

Quodsi nunc omnia lucusque de natura morbi exposita paucis denuo amplectimur, hosce nanciscimur eventus, ad quos omnes medicorum opiniones referuntur: in t. a. malum universale ex topico pendere, vel contrarium accidere, vel morbum et universalem et localem a tertia quadam causa originem ducere, vel denique — ut *Albers* putat — casu fortuito in uno eodemque individuo sine ulla causa communi utrumque statum concurrere posse; porro: systema tam nervosum, quam etiam systema sanguinis *) in decursu t. a. maxime affici et hac tantum in re medicos non consentire, quod alteri alterum systema tanquam primarie affectum respiciant.

Diversis argumentis diligentius comparatis atque bene perpensis, haec mihi de natura t. a. tanquam veri simillima in medium proferre liceat: Causa proxima t. a. primaria affectione sanguinis nititur, quae in exordio morbi venositate praevallente vel hypercarbonisatione insignitur, in ulteriore autem morbi progressu depravationem majorem sensim adipiscitur, ex qua sanguinis mutatione status typhosus (v. nervosus) et omnino perturbata systematis nervosi functio pendere videtur. Quod autem attinet ad affectionem localem, ea neque primaria est, neque essentialiter ad morbum pertinet, sed tanquam status secundarius (ein Reflex des allgemeinen Leidens), vel, ut verbis

1) Cnf. Prof. *Sahnen* l. c. p. 363 — 369.

*) Perperam systema vasorum nuncupatum; nam vasa tantum receptaculum sanguinis et simul formam quasi externam ejus systematis praestant.

cl. *Clarus* utar, tanquam anomala depositio critica haematosi mutatae habenda est. — Quae sententia sequentibus probatur rationibus: a) maxima analogia symptomatum t. a. nec non phaenomenorum post mortem cum illis, quae sub artificiali sanguinis infectione in animalibus conspiciuntur; b) manifesta mutatione sanguinis ipsius in t. a. c) ex aliqua parte ipsa therapia. De his aliquanto copiosius.

Jam decennio ante cl. *Pommer* ¹⁾ et recentissimo tempore cl. *Magendie* ²⁾, *Pirogoff* ³⁾ atque *Karawajeff* ⁴⁾, injectiones cum diversarum rerum putridarum, tum etiam puris et sanguinis corrupti in venas diversorum animalium instituerunt — quique sui propositi tenax. Omnes autem hi observatores in eo conveniunt, simulatque injectio facta sit, symptomata evolvi, quae cum illis tam febrium typhosarum in genere, quam praecipue t. a., magnam habeant similitudinem. Accedit enim summa virium prostratio, propensio ad statum congestivum diversorum organorum, praesertim pulmonum, mutatio secretionem et excretionum perspicua, odorque earum foetidus, eruptio petechiis similis (*Magendie*), vomitus, diarrhoea, affectio systematis nervosi (status typhosus) etc., quae omnia non raro jam primam injectionem in animalibus institutam insequuntur. Si animal experimento supervivat, status typhosus pro quantitate materiae injectae ad majorem vel minorem gradum excolitur, 2, 3 dies permanet, neque ita raro per hebdomades protrahitur. Si

1) Cnf. praeter alias praesertim pag. 534, 535, 536 et sq. *Heidelberg. Annal. B. III. 1827.*

2) *Leçons sur le sang* p. 200, 201, 240 et sq. *Bruxelles 1839.*

3) *Annalen der chirurgischen Abtheilung* etc. 11. Jahrgang. *Dorpat, 1839* p. 264, 265 et sq.

4) *De Phlebitide traumatica, dissertatio inauguralis* etc. *Dorpati 1838* p. 36, 37 et sq.

vero animal moritur, tum etiam extispitium cada-
veris phaenomena exhibet iis simillima, quae sub
autopsia hominum t. a. defunctorum observantur:
infiltratio serosa atque sanguinea in plurimis or-
ganis, inflammatio intestinorum atque glandularum
mesaraicarum, degeneratio substantiae lienis atque
hepatisatio pulmonum in cadaveribus animalium
saepissime conspicua sunt. (Conf. loc. conv. libr.
cit.). His tantum indicaverim, quo intimo nexu
status typhosus cum haematosi alienata cohaereat;
si enim et status iste et signa post mortem in
animalibus, experimento subjectis, prorsus *eadem*
non sunt, qualia in morbo nostro observavimus, —
hoc minime est mirandum; nam praeterquam quod
systema nervosum animalium individuali structura
sua ab illo hominum maxime differt, atque idcirco
varios eventus laesae functionis suae exhibeat ne-
cesse est, — quod jam cl. *Pommer* (l. c.) ad-
notat — ipsius etiam sanguinis alienationem in
t. a. nequaquam comprobare possum *eandem* esse,
qualis injectis materiis putridis provocatur. Et
quantum omnino ea differentia depravatae quali-
tatis sanguinis valeat, jam satis inde perspicere po-
test, quum e. g. scorbutum cum febre flava com-
paremus. In utroque morbo sanguinis mixtio ab-
normis haud refutanda est, sed qualitas alienationis
specifica, cuique morbo propria, utrumque etiam
morbum haud parvo discrimine ponit. — Ut autem
ad alterum argumentum transgrediar, sine dubio
pro hodierno statu Zoochemiae difficile dictum est,
quonam huiusmodi depravatio sanguinis in t. a.
nitatur? Forsan — ut ait *Weber* — principii cujusdam
peculiaris (eines gewissen flüchtigen Lebensprincipis
p. 21. et sq.) in sanguine defectus jam sufficit, ut
universa haec turba symptomatum producat, aut
elementa, quae alio tempore eliminantur, in san-
guine remaneant, et mixtionem ejus normalem
immutent. Concedi enim debet, notitiam nostram

circa pathologicam sanguinis mutationem lucusque
admodum mancam esse et imperfectam. Et quid
mirum, si haecce sententia, a *Weber* tam aperte
edita, reapse vera sit: „Giebt es ja noch heutzu-
tage Aerzte genug, — inquit — die alle Anwendung
„der Chemie auf organische Körper als eine gänz-
„lich nichtige Bestrebung verlachen, ja sogar noch
„solche, denen man nicht einmal von Mischungs-
„fehlern des Blutes reden darf, ohne sich den
„Vorwurf eines rohen Humoralpathologen zuzu-
„ziehen. Und doch ist es etwas ganz und gar
„von einander Verschiedenes, stoffartige Verän-
„derungen in dem Blute als das Resultat orga-
„nisch-vitaler Lebensacte anzuerkennen, als den
„organischen Lebensprocess auf einen chemischen
„Process zurückführen zu wollen“¹⁾. Scriptores
Gallici: *Andral*, *Cruveilhier*, inprimis vero *Piorry*,
Magendie atque *Bouillaud*, peculiarem sanguinis
mutationem — typhohémie dictam — in morbo
nostro admittunt. Alii autem analytica ratione
sanguinis mixtionem corruptam demonstrare conati
sunt; — sic cl. *Reid de Clanny* defectum acidi
carbonici in sanguine typhoso se observasse dixit.
Cl. *Barthez* alienationem sanguinis in t. a. cum
illa comparavit, quae sub intoxicatione ope narco-
ticorum exoriri solet, et ei sanguinis depravationi
nomen intoxicationis typhosae (*empoisonnement ty-
phoide*) imposuit²⁾. Cl. *Bouillaud* sanguinem in
seriore stadio morbi nostri tam peculiariter muta-
tum esse putat (le sang typhoide), ut ex solo
ejus adpectu jam indoles morbi divinari queat;
cl. *Bange*³⁾ etiam mutatam sanguinis qualitatem

1) Die Nervenfeber pathologisch gewürdigt nebst the-
rapeutischem Anhang von Dr. A. Weber. Leipzig
1839 p. 98.

2) Journ. des connoiss. médic.-chirurg. Mai 1839.

3) Heidelb. Annalen. B. II. H. 3.

tanquam unicum phaenomenon constantissimum in t. a. se observasse refert. In universum autem omnes medicorum observationes in eo congruunt, primum gradum alienationis sanguinis in t. a. *exaltatam esse ejusdem venositatem*. Et quantum exhibeat influxum ea conditio sanguinis in omnes functiones tam vitae animalis, quam etiam organicae, cl. *Puchelt* diversa ratione evidenter exposuit ¹⁾. Jamque dudum innotuit, statum venosum cum praevalet affectione organorum abdominalium saepissime jungi, ita ut, quicumque morbi adaucta sanguinis venositate insigniantur, ii minore vel majore laesione functionis organorum abdominalium stipentur, ut modo afferam haemorrhoides hypochondriam, febrem flavam etc. Et re vera centrum systematis venosi in organis abdominalibus, sicuti illud systematis arteriosi in cavo pectoris locum habet. Cl. *Rösch*, habita ejus qualitatis sanguinis ratione, haecce retulit: „Wo bei gastrischer oder „vielmehr atrabilialischer Entmischung des Blutes „die Energie fehlt, durch Absonderung gastrischer „Stoffe sich zu reinigen, und doch die Tendenz „zum Darmcanal vorhanden ist, da entstehet der „Typhus abdominalis“ etc. Ex his et aliis (B. II. p. 194 et sq.) dictis ejusdem scriptoris hoc saltem certi deducere possumus, in t. a., venositate sanguinis adaucta, secretionem gastro-entericam tanquam criticam hujus status solutionem in conspectum venire. Hanc naturae morbi explicationem recentiorē tempore cl. *Clarus* in tractatu suo praestantissimo ²⁾ lucidius illustravit, quae quum

1) Das Venensystem in seinen krankhaften Verhältnissen. Leipzig 1818. Cnf. p. 214—282 et praesertim p. 322—333.

2) Allgemeine Bemerkungen über Eintheilung der Fieber, Entzündungsfieber und Typhus in *Clarus* und *Radius* Beiträgen B. IV. H. 2. p. 174—197. Idem in *Kleinert's Repertorium* Augustheft 1837. p. 36—40.

omnium veri simillima nobis videatur, propriis auctoris verbis eam breviter adumbremus: „Der „Typhus — ait *Clarus* — ist eine Anomalie „wesentlicher, am häufigsten gastrischer Fieber, „hei der, als Folge gestörter Crisen, in successiver „Ordnung: Ueberladung des Blutes mit auszuschleissenden Stoffen, Verstärkung des Fiebers mit erhöhtem Venenturgor, ungleichmässige Vertheilung „und Strömung der Nerventhätigkeit, Disharmonie „der Absonderungen und *Reflex der gestörten „Crisis* auf andere Organe entsteht, und die entweder mit Rückkehr zur gestörten *Crisis* selbst, „oder mit Compensation derselben durch andere „Abscheidungen zur Genesung führt, oder auf „einer dieser Stufen durch *Zerstörung der Vitalität des Blutes*, Hemmung der Nerventhätigkeit, „Desorganisation der Centraltheile des Nervensystems u. s. w. tödtet.“ Quibus praemissis hand dubie ultro elucet, quid de affectione topica in t. a. decerni debeat; quam qui tanquam malum primum morbi nostri et adeo ex inflammatione natam esse censeant, quantum ii falluntur! Neque minus illi medici errant, qui eam laesionem localem tanquam omnino necessariam comitem t. a. spectent et omnes casus rejiciant, in quibus morbus noster sine ulla affectione intestinorum in conspectum venire possit (*Valleix*, *Bouillaud* et alii). Concedamus enim necesse est, mutationem pathologicam tam glandularum intestinalium (*Peyerianarum* et *Brunnerianarum*), quam etiam mesaraicarum, quamvis sit constantissimum phaenomenon t. a., nonnunquam tamen abesse posse. Maximum momentum istius laesionis topicae *sola gravitate organi affecti* nititur et hactenus tantum respici debet, quippe quae re vera malum quasi secundarium ex mutata haematosi productum spectari possit. Cl. *Clarus*, — ut ex praecedentibus liquet — laesionem topicam in morbo nostro tanquam productum esse

turbatae criticae depositionis ratus, cum erysipelate, aphthis criticis etc. in aliis casibus eam comparat et hac de re ita disseruit: „Die Darmgeschwüre sind ein ähnlicher (ut erysipelas, aphthae etc.) Reflex in gastrisch-typhösen Fiebern. Dieser Intestinalbeleg bildet sich in stufenweiser Entwicklung bis zu der Auflockerung, Erweichung, Knoten und den furunkelartigen Verschwärungen der Darmschleimhaut und ist beim Typhus nur eine untergeordnete Erscheinung, die an und für sich weder als Ursache, noch als nothwendige Folge oder als alleinige Veranlassung des tödlichen Ausganges betrachtet werden kann.“ (l. c.) Nec non opinio cl. Richter huic repugnat; dicit enim: „Die sich vorfindenden Darmverschwärungen sind den unvollkommenen critischen Exanthemen auf der Haut zu vergleichen, Arten von Aphthen. Warum sollte auch die Schleimhaut die ersten Wege nicht eben so gut und häufig die Crise der Fieber übernehmen können, als die ihr in den Functionen und im Baue so ähnliche äussere Haut?“¹⁾ Quae depositio ad intestina postquam insecuta est, ulterior processus degenerationis sine ullo — ut adsolet — vestigio inflammationis (quamvis ea interdum accedere possit) per exulcerativam resorptionem (Hunter) latius progreditur, unde serius ulcera enascuntur. „Eben so wenig — ait Clarus — setzen diese Darmgeschwüre eine Intestinalphlegmasie als erste und alleinige Ursache voraus, sondern sie sind Folge einer consensuell vermehrten und veränderten Absonderung, die zur Entzündung, Verschwärung u. s. w. gesteigert werden oder in Brand übergehen kann, und in Folge epidemischer Einflüsse bald seltener,

1) G. A. Richter Supplementh. zur speciellen Therapie pag. 53.

„bald häufiger vorkommt, bald auf längere Zeit ganz fehlt (l. c.)“ — His de natura morbi expositis, haud iniquum esse videtur, cur stadium primum morbi nostri nomine gastrico-venosi signaverimus; nam turgor venosus — ut Clarus ait — et symptomata gastrica duo sunt elementa principalia, quae intime inter se juncta primum morbi nostri stadium efficiunt. Stadium gastricum, quod Schönlein appellavit, minime illud nominare velim, quia gastricismus non totam amplectitur turbam symptomatum, sed tantum elementum parziale hujus stadii constituit; denominationi vero stadii inflammatorii, — quam alii praeferunt — equidem etiam favere non possum; nam nullam in toto morbi decursu indolem inflammatoriam symptomata produnt.

Jam notum est, quaecunque de natura t. a. supra tradita sunt, ea Nervopathologos primaria affectione systematis nervosi (gangliosi vel spinalis) explicare conari. Sed quam re ea gangliorum et medullae spinalis mutatio nitatur, si autopsia haud ulla vestigia nobis indicaverit? . . . Opponi forsitan possit: hanc nervorum affectionem minime sensibus patentem, sed — ut alii dicunt — dynamicam esse. Quod si ita sit, nonne etiam majore cum jure ea mutatio quae aciem oculorum fugit, in sanguine quaerenda est? quia scilicet sanguis etsi non initio morbi, certe tamen postea conspicue mutatur; quia in toto t. a. decursu ejus affectio inprimis sub oculos cadit et omnino, ut cum cl. Schnurrer dicam: „Im Fieber, diesem „Ausgleichsacte, der zu jedem neuen Bildungs-„processe nothwendig ist, erhält das Blut wieder „seine ursprüngliche Bedeutung, ist nicht mehr „das Bewegte, sondern das sich selbst Bewegende.“ — Minime autem ex praecedentibus concludi debet, arbitrari me, systema nervosum in t. a. omnino intactum remansisse. Ea opinio legibus organismi

in quo omnia arctissimo inter se vinculo junguntur, adeo adversa est, ut partialis cujuscunque rei explicatio deliramentis absurdis adaequet. Mutationem organicam continuam, — quamdiu organismus viget — tanquam effectum nutritionis esse, quis est, qui neget? Sanguinem autem cuique processui formationis (Bildungsprocess) elementa prima atque omnem materiam suppeditare, satis etiam constat: si vero a norma recesserit sanguinis mixtio, satis inde elucet, partes quoque solidas mutari debere, idque eo magis de systemate nervoso dici potest, quod — ut recte ait *Weber* — „es giebt in dem „lebendigen Organismus für das Blut keinen mächtigen Reiz als die Nerven, und umgekehrt, für die Nerven keinen mächtigen Reiz, als das „Blut (p. 26).“ Omne igitur discrimen utriusque mutationis eo nititur, quod altera tanquam *primaria*, altera tanquam *secundaria* considerari queat, qua in ratione etiam sanguinis primariam affectionem in t. a. potius admittendam esse reor.

Therapia denique ipsa t. a. hanc opinionem, quam de natura ejus protulimus, quodammodo probare videtur; nam, — ut postea videbimus, — remedia sic dicta nervina minime sub initio morbi nostri conveniunt et a nonnullis prorsus rejiciuntur, dum remedia, quae dissolutionem humorum coërcent et simul mixtionem organicam depravatam occurrunt, ab omnibus fere unanimiter commendantur.

Prognosis.

In universum *dubia* pronuntiari potest; maxime tamen variat in singulis epidemiis, nec non in casibus sporadicis, ratione habita constitutionis aegri, aetatis, temporis stadii, quo aeger auxilium petit, curae ipsius, complicationis cum aliis morbis etc. etc. In epidemiis, quae postremis annis multis Germaniae locis observatae sunt, respectu mortalitatis habito, hi afferuntur eventus:

In epidemia, a cl. *Duvernoy* observata, ex 100 aegris 4 mortui sunt, dum in illa, quam cl. *Tischendorf* nobis refert, ex 100 aegris jam 19 mortem occubuerunt. Quae differentia mehercule notabilis est, sed ea etiam major evadit, collatis sequentibus epidemiis. Defuncti enim sunt in epidemia a cl. *Grossheim* descripta 20 aegri ex 112; dum in illa a *Schüssler* observata ex 32 aegris jam 10 obierunt. In casibus sporadicis cl. *Louis* septem annorum spatio ex 138 aegris 50 amisit, cl. *Chomel* vero ex 147 aegrotantibus 47 morte consumptos enumerat. Cl. *Bouillaud*, qui nonnullis ante annis eandem mortalitatem se observasse dixit, atque scriptores praecedentes, nunc contra, peculiari sua methodo curationis adaptata, mortalitatem multo minorem quam antea esse confitetur. Haud dubie perdifficile est, *numerum medium* mortalitatis certe exsequi, quoniam — uti supra dixi — morbus tam multis momentis adnectitur, ex quibus prognosin omni tempore pendente necesse est, in universum autem *quintus* vel *sextus* quisque aegrorum mortem occumbit. Dorpati t. a. saepius indole benigniore occurrit et mortalitas multo minor est, quam a multis medicis Gallicis atque Germanis refertur. Hoc tamen omnino notari debet, quo magis stadium nervosum evolvatur, quo longius etiam morbus subsistat, eo infaustiores prognosin statui posse, meliorem contra, si jam circa 14—21 diem crises vel etiam lyses accedant, neque status typhosus tam gravis aegrotum infestet. *Sexus* nulla peculiari ratione ad prognosin referri videtur. Quod *ad aetatem* attinet, infantes et omnino aetas tenera meliorem admittit prognosin, quam aetas virilis atque provecior (*Chomel*, *Taupin*, *Rilliet*, *Roger*), — id quod cl. *Albers* ex toto contrarium se animadvertisse contendit. Pro diversis, quae intercurrent, symptomatibus prognosin etiam quandoque mutatur; sic horripilatio febrilis, si jam denuo

morbo protracto recrudescit, (cnf. p. 34 momentum hujus symptomatis) tanquam signum ominosum spectari potest (Chomel). Pulsus frequentia modica nihil periculosi indicat; qui vero si ad 130 — 140 ictus in sexagesima acceleratur, debilis fit, parvus atque intermittens, haud felix exitus morbi expectandus est. Nec non etiam nimia cutis propensio ad gangraenam, sicuti remedia derivantia externa nullus sequens effectus, signis infaustis adnumerari debet. Peticularum vero eruptio extensa atque evoluta multo est melior, quam si illae singulae tantum et paucae prorumpunt, vel, — quod etiam pejus — si colorem lividum induunt (Albers). In symptomatibus nervosis faustius omen est aliquid torporis, quam quum summus erethismus, deliria furibunda et ea jam praecocia appareant; spasmi praecipue tonici in collo et brachiis, singultus et prae aliis visus obnubilatio a nonnullis tanquam certa instantis mortis praenuntia putantur, dum hebetudo auditus et ipsa surditas, — ceteris sensibus haud turbatis — tanquam indicium prosperum refertur. Meteorismus et diarrhoea mediocres inter symptomata morbi consueta habentur, nullumque periculum adferunt; quae vero si modum transeunt, praesertim vero si sedes cruentae et eae quidem involuntariae secedunt, haemorrhagiis ex aliis organis simul praesentibus, parva spes aegrotum restituendi concipi potest. Cl. Chomel ex 7 aegrotis, in quibus haemorrhagia per anum observata fuit, 6 morbo consumptos refert, quod alii etiam signum infaustissimum esse comprobant (Dobler et Scoda). Dolor abdominis, ubi jam sub exordio morbi vehementior apparet, dum cetera symptomata haud gravia insequuntur, praecipue vero ubi capitis obnubilatio tantum levissima accedit, secundum observationem cl. Albers tardiores morbi decursum et febrem omnino mitem expectare licet. Si

autem dolor in posteriore morbi decursu subito accrescit atque maxime fit acerbus, vel affectionem peritonaei vel ipsam perforationem instantem indicat, et in utroque casu tanquam signum pessimi ominis spectari debet. Maximi quoque momenti ad prognosin certam statuendam complicatio t. a. cum aliis affectionibus censeatur necesse est. Sic pulmonum affectio supra dicta — creberrima morbi complicatio — si ad veram pneumoniam usque evolvitur, dubiam prognosin etiam pejorem reddit. Aegroti jam convalescenti, decubitus et morbi quidam secundarii, nec non metus t. a. recedivi haud raro prognosin ceterum jam faustiores turbare etiam possunt, quapropter maxima opus est providentia ad illam certam statuendam. Omnino in hoc uti in aliis morbis gravioribus prognosis non ex singulis symptomatibus, sed omnibus iisdem collatis atque bene perpensis, nec non momentis pathogeneticis et individuali aegri constitutione diligenter cognitis, statui debet.

Cura.

Re vera in arte medica paucos tantum esse morbos arbitror, quorum therapia tot contriversiis subjecta tamque implicata sit, uti in casu nostro cernitur. Dum pars medicorum curam stricto antiphlogisticam omnibus methodis praeferebant esse putat, alii contra remediis tonicis atque excitantibus virtutem quasi specificam tribuunt; dum alter remedia evacuantia atque drastica prorsus adspernatur, alter nihil iisdem praestantius ac salubrius se invenisse jurat. Quod autem cl. Cruveilhier hac de re disseruit: „Il est déplorable de „voir périr tant d'individus jeunes et vigoureux „par une lésion aussi circonscrite et aussi bien „définie“ (l. c.) nobis haud rectum esse videtur; nam therapia nostra propterea manca est et imper-

fecta, quod notitiae de natura morbi nondum satis sunt illustratae. Liceat mihi hoc loco inprimis singula remedia exponere, quae tanquam sola in tractando morbo nostro a nonnullis medicis usui proposita sunt, deinde ad illam curationem transire, quae tanquam magis conveniens et rationalis mihi esse videtur.

Remedia tonica atque excitantia ceteris omnibus antiquiora sunt, quae curationi t. a. adhibebantur. Jam cl. *Pinel* eumque secuti in febris sic dictis atacticis atque adynamicis, quorum nomine non raro t. a. designatur methodum tonico-stimulantem praecipue in usum vocarunt. Huc etiam accedit, quod sub finem praeteriti et initio hujus saeculi plerique medici, ideis *Brownii* imbuti, asthenicam naturam febrium typhosarum ante oculos habebant et saepissime remediis tonicis et excitantibus (*China*, *Valeriana*, *Arnica*, *Moscho* etc.) utebantur. Cl. *Petit* et *Serres* in febris sua enteromesenterica etiam eadem remedia caeteris praefere videntur. Anno 1813 Parisiis in nosocomio „Salpetrière“ dicto, 18,000 aegri t. a. correpti, teste cl. *Rostan*, sola methodo tonico-stimulante tractati sunt quorum ex numero toto 1,100 homines obierunt. Cl. *Rostan*, qui nunc etiam remedium excitantium usui favet, virtutem eorum, hodierno tempore a medicis nonnullis in dubium vocatam, ea ratione explicat, quod remedia illa nimis tarde, quum nullum jam auxilium sperari queat, tanquam ultimum refugium a medicis propinentur: „On n'y a recours — inquit *Rostan* — „que pour acquit de conscience: c'est l'extrême-onction thérapeutique, au moyen de la quelle on „espère encore relever le malades de l'état ady- „namique dans lequel ils sont tombés“. ¹⁾ *Lebrecht*²⁾,

1) Gaz. des hôpitaux N°. 63 et 70, 1839.

2) Heidelb. Annalen, B. VI. p. 295.

Magendie atque *Lombard*¹⁾ remedia tonico-excitantia, jam ab initio morbi porrecta, optime aegro conduxisse contendunt. Prae aliis autem cl. *Stokes*²⁾, illa nisis sententia, cordis emollitionem in decursu t. a., — uti effectum status typhosi — inter gravissima phaenomena habendam et prae ceteris attentione medicorum dignam esse, simulac impulsus cordis diminui vel rythmus inter utrumque strepitum (bruit) ejus turbati coepit, — quod tanquam signum emollitionis orientis judicat, — remedia excitantia (*Camphorum*, *Moschum*, haustum *terebinthinatum* etc.), praesertim vero vinum, dosi majore porrectum, quam maxime indicatum esse vult: „La diminution ou la cessation de „l'impulsion, la diminution proportionnelle des deux „bruits ou la prépondérance du second bruit sont „des indications directs et presque certaines pour „l'usage du vin dans la fièvre“ (l. c.).

En quantitas remedium spiritusorum uni eidemque aegroto sex hebdomadam spatio exhibita: Spiritus frumenti § 20, Vini § 292, cerevisiae anglicae „Porter“ dictae lagenas sex, enemata cum aethere Nr. 2. Omnino autem nostro tempore perpauci inveniuntur medici, qui solis remediis tonico-excitantibus in t. a. utantur; contra sunt alii, qui ea in curando morbo nostro prorsus proscripita esse velint (*Cazeneuve*, *Bouillaud*).

Detractio sanguinis inprimis cum *Broussais* incidit. Idem, ut alii medici (*Bouillaud*, *Andral*, *Lesser* etc.), qui opinioni ejus de natura t. a. — supra exposita — adsensi sunt, detractorem sanguinis et omnino methodum antiphlogisticam strictam ut solam rationalem contra morbum nostrum sine ulla exceptione commendarunt. Haec autem

1) *Schmidt's Jahrbuch*. B. XXVI. H. 1. p. 29.

2) *Dublin. Journal* N° 42. 1839. Itidem in *Gaz. médic. de Paris* N° 45. p. 715—716. 1839.

curationis ratio, — cujus successus adeo laudatus fortasse ex characterе inflammatorio, quem illo tempore t. a. saepius induerat, explicari queat — minime nunc in quibusvis casibus adhiberi potest; et cl. *Andral*, qui per aliquot tempus etiam sanguinis evacuationi repetitae maxime faverat, jam ante quatuor annos hac de re confessionem plurimi aestimandam edidit: „Sur cette question, — ait „idem respectu venae sectionis habito — je dois „vous dire ce que j'ai vu. Il y a une époque de „ma vie où j'ai soigné un très-grand nombre de „jeunes élèves atteints de fièvre typhoïde. Alors „régnaient les idées de notre grand réformateur, „M. Broussais. Je le adoptais alors, ces idées, „et pendant trois ans je saignai vigoureusement „tous ces jeunes gens. Je vous déclare, la main „sur la conscience, que j'ai reculé.... J'ai vu les „symptômes s'aggraver sous l'influence des saignées; „j'ai vu les malades mourir rapidement: j'étais „effrayé (sensation). Je suis étonné que M. Bouil- „laud n'ait pas rencontré de ces faits.“¹⁾ *Louis* etiam nullam utilitatem peculiarem ex sanguinis evacuationibus nimis animadvertisse videtur; nam in numero 50 aegrorum, quorum morbus letalem habuit exitum, ex 39, in quibus venaesectionis est adhibita, in 4 tantum aegris levamen morbi illam insecutum est, in ceteris 88 aegr. non raro post sanguinis detractionem symptomata quaedam ingressescebant, ut delirium, somnolentia etc. (Cf. l. c. T. II. p. 460 — 477). Cl. *Bouillaud*, solus nunc scholae *Broussaisianae* superstes, detractionem sanguinis tam universalem quam etiam localem in clinico suo contra t. a. semper unicum esse remedium existimat. At methodus ejus — *saignée*

1) Compte - Rendu de l'Académie royale de Médecine.
Séance du mardi 28 Mars 1837.

coup sur coup dicta — a methodo cl. *Broussais* quodammodo distincta, certas quasdam regulas stricte explendas in curatione t. a. amplectitur. Omnes enim casus morbi nostri cl. *Bouillaud* ad triplicem seriem reducit: 1) casus leves, 2) casus mediocris intensitatis et 3) casus graves; morbum autem ipsum, ratione curationis habita, tanquam duobus elementis constitutum respicit: *inflammatorio* in stadio primo, et *typhoso* in altero stadio. (Cnf. l. plur. cit.) In casibus levioribus unam detractionem sanguinis universalem et alteram topicam, — in regione abdominis ope cucurbitarum institutam — vel ad summum utramque iteratam sufficere dicit; in casibus intensitatis mediae quatuor venaesectiones spatio primarum XXIV horarum, quo aeger nosocomium ingressus sit, instituendas et, intervallis aequis interjectis, cucurbitas bis terve applicandas esse censet; in casibus gravioribus denique eandem regulam, uti in casu praecedente, nec non hic tantum detractionem sanguinis ad tertium vel quartum etiam diem continuari probat. Haec omnia in primo morbi stadio — sub elemento inflammatorio — statuit, in altero vero etsi etiam detractionem sanguinis, eam tamen minore quantitate et semel tantum vel ad summum bis instituendam suadet. In universum autem curationem t. a. haud ab illa aliarum inflammationum differre profitetur, atque, ratione venaesectionis habita, pneumoniam et t. a. illo discrimine ponit, quod in priore morbo copia sanguinis singulis vicibus detrahendi aliquanto major sit, quam in posteriore. Quamquam cl. *Bouillaud* in altero morbi stadio quaedam remedia in usum vocat (Chlorinum, derivantia externa etc.) ea tamen minoris existimat; nam, curatione illa stricte adhibita, stadium typhosum morbi semper fere praecaveri posse arbitratur. Alii etiam medici, ut cl.

*Henroz*¹⁾, *Thirial*²⁾ prosperum eventum sub usu methodi „*saignée coup sur coup*“ se vidisse testantur. Cl. *Gouzee*³⁾ jam nuperrime in epidemia t. a., anno 1839 a se observata, sanguinis detractionem aegrotis semper bene conduxisse refert, etiamsi non ubique regulam a *Bouillaud* praescriptam stricte secutus sit, et maximam quidem perhibet adesse differentiam, prout eadem quantitas sanguinis una venaesectione aut repetitis vicibus intervallisque longioribus interjectis detrahatur, quod ulterius semper minore cum successu se adhibuisse confitetur. — Nos quidem, methodo cl. *Bouillaud* diligenter considerata, illi sententiae adsentimur, quam cl. *Recamier*, respectu habito ad superfluum sanguinis evacuationem in febribus typhosis, hisce verbis pronuntiavit: „Messieurs! „les malades ne sont pas mis entre nos mains, „pour que nous nous amusions à voir quelle quantité de sang un homme peut perdre sans perdre „la vie“⁴⁾“.

Emetica et Cathartica. Remedia haec, praeceuntibus cl. *Hamilton* in Anglia, atque cl. *Bretonneau* in Franco-Gallia, ultimis temporibus (1827) praecipue a cl. *Delarroke* maxime laudata et in opere peculiari (vid. part. historicam dissertationis) anno 1838 luculenter exposita atque defensa sunt. Methodus *Delarroqui* hisce continetur: Inprimis aegroto porrigatur gr. j — ij Tartari stibiat, in diem crastinum aliquod laxans, ut aqua *Seidlizensis*, Calomel vel Oleum Ricini, quod tam diu continuetur, quousque status febrilis subsistat. Venaesectione prorsus interdicitur; sub finem morbi nonnunquam aliqua remedia tonica

1) La lanc. française Gaz. des Hôpitaux, Mars 1837.

2) Journ. d. conuais. médic.-chirurgic. Octobre 1838.

3) Bulletin méd. belge. Decembre 1839.

4) Journ. d. conuais. médic.-chirurg. Août 1838.

leviora ad vires sustentandas in usum trahuntur. Cl. *Beau*, acerrimus ejus curationis adsector, in tractatu suo peculiari (l. c.) studiosissime exhibere conatur, jam medicos veteres: *Sydenham*, *Baglivi*, *Husham*, *Stoll*, *Reil* et multos alios remedia laxantia omnibus ceteris anteposuisse. Cl. *Andral*, cui munus erat impositum, ut methodum *Delarroqui* inquireret, in 48 casibus eandem tentavit atque retulit, quosvis aegrotos leviter affectos reconvalescere, contra ex septem aegrotis, qui t. a. graviter laborassent, sex mortuos esse. Cl. *Louis*, *Piédagnel*, *Bricheteau* alique eam quoque opinionem approbant. *Bouillaud* autem atque *Thirial* istam methodum *funestam* nuncupant. — Laxantia salina a nonnullis medicis item in t. a. propinantur (*Bretonneau*). Cl. *Steinbrenner* praeter usum internum, eadem praesertim remedia in clysmatibus adhibita (Kali sulphurici ℥j pro singul. clysm.), in casibus gravioribus tertia vel quarta quaque hora instituendis, ceteris omnibus praefert. Idem etiam potum copiosorem acidulum (℞. Elixir. acid. Halleri ℥ss Syrupi rubi idaei ℥iv; cujus mixtionis certa quantitas adjiciatur decocto cui libet mucilaginoso usque ad gratum saporem acidiusculum) commendat¹⁾. — Hoc loco convenienter de usu *Calomelanos*, quod remedium praesertim recentiore tempore dosibus majoribus tanquam contra t. a. efficacissimum a pluribus medicis adhibetur, mentio fiat necesse est. Jam cl. *Hufeland* in dosibus gr. j — ij Calomel omni bihorio in morbo nostro saepius adhibebat²⁾; cl. *Bartels* vero dosi jam majore (gr. v — x) virtutem hujus remedii alterantem maximis effert laudibus (II. 30, 296.) nec non etiam affirmat, in casibus, ubi usus

1) *Schmidt's Jahrbücher.* B. XXVIII. H. 3. 1840.

2) *Hufeland's Journal.* 1835 Januar.

Calomelanos prorsus abfuerit, post mortem aegroti nullam etiam propensionem ulcerum intestinalium ad cicatrisationem adfuisse. Cl. Lesser primus exstitisse videtur, qui praecipue, consilium cl. Armstrong secutus, Calomel in dosibus $\mathfrak{J}$ desiderato cum eventu tentaverit, ita quidem, ut ex 59 aegris, eo modo tractatis, 3 tantum amiserit. Etiam feliciter successum cl. Sicherer sub usu Calomelis, majoribus dosibus prorecti, spatio sex annorum (a 1834—1839) expertus est; nam ex numero 640 aegrorum, qui solo Calomele hoc tempore tractati fuere, 19 tantum mortuos esse affert. *Duas ad quatuor doses* (a $\mathfrak{J}$ j.— 3β) et ad summum *quinque ad sex* sufficere affirmat, ut morbus ex toto tollatur, nec non in plerisque casibus stadium typhosum avertatur. Virtutem singularem huius remedii Sicherer hisce verbis explicat: „Die ausgezeichnete, so zu sagen specifische Wirksamkeit der grossen Gaben Calomel gegen unsere Krankheit (t. a.), scheint in der specifischen Wirkung des Calomel auf die grossen, einen wichtigen Theil der Blutmischung besorgenden Abdominaldrüsen begründet zu sein, indem es die Thätigkeit dieser, am unmittelbarsten jedoch die des Gallensystems, auf eine Weise modificirt, dass die dem A. t. zu Grunde liegende Veränderung der Blutmischung leichter und schneller zur Norm zurückgeführt wird. Hierzu kommt noch die längst anerkannte antifebrilische Wirkung des Quecksilbers, während dessen örtliche Einwirkung auf die angeschwollenen Darmdrüsen von geringerer Bedeutung ist.“¹⁾ Idem cl. Rösch²⁾ proximis annis, quibuscunque in casibus

t. a. tam epidemice quam etiam sporadice exoriebatur, sine ulla exceptione solo Submuriate Hydrargyri usus est, qua adhibita curatione an. 1838 ex 113 individuis, t. a. laborantibus, 5 amisit, dum anno praeterito ex 15 hominibus nemo mortem occubuit et adeo in 7 aegris stadium typhosum omnino praecautum est. In plerisque casibus, simulac primae doses Calomelanos exhibitae erant, vomitus biliosus contigit, et paulo post dejectio alvi ter ad sexies, initio spissior, deinde fluida in conspectum venit. His praegressis febris vehementia, cephalalgia, respiratio difficilis aliaque symptomata gravia decreverunt. Salivatio tantum rarissime adfuit, nisi aeger jam prius multum Hydrargyri sumserat, quae vero ut praecaveretur, remedium in oblati melius porrectum est; ceterum, salivatione exorta, morbus plus minusve fractus haberi potuit. Cl. Rösch quovis die spatio unius horae binas doses (gr. x— $\mathfrak{J}$ j) sumendas praescripsit; cl. Sicherer vero singulis diebus unam tantum dosin exhibuit. In nonnullis casibus *emeticum* usui Calomelanos praecedebat. Doses parvas easque frequentiores scriptores illi non solum sine ullo successu, sed non raro etiam noxias fuisse dicunt. Cl. Reinhardt¹⁾, Wolff²⁾ atque Hancke (l. c.) eosdem eventus secundos ex usu Calomelanos, dosi majore porrecti, observarunt, quorum hic opinionem adeo emisit, quo magis diarrhoea augeatur et usque ad 15—20 sedes per XXIV horas accrescat, majorem urgere necessitatem Calomel praecipendi, dum sub solo ejus usu diarrhoea, quae ceteris remediis repugnet, sisti possit. Quae omnia, de virtute Calomelis collata, si breviter comprehendimus atque ad verba illa

1) Schmidt's Jahrbüch. B. XXVIII. H. 3. 1840.

2) Häser's Archiv für die gesammte Medizin. B. I. H. 1. 1840.

1) Medizinische Zeitung № 36—40. 1839.

2) Schmidt's Jahrbüch. B. X. № 3. 1836.

cl. *Weber*, quae ex ipsius experientia protulit, animum convertimus: „Wenigstens halten wir uns, „subjectiv überzeugt — ait *Weber* — dass in vielen Fällen durch eine frühzeitige und den Umständen angemessene Anwendung des *Calomel* in „grossen Gaben, etwa in Verein mit den erforderlichen Blutentziehungen, *der wirkliche Typhus „abdominalis* gleichsam im Keime erstickt, oder „nach dem Ausdrücke unserer französischen Collegen, coupirt werden kann (l. c. p. 126)“, — haud dubie concedamus oportet, multis in casibus *Calomel*, si ratione supra exposita porrigatur, optatissimum sane eventum praebere.

Tartarus stibiatus. Praeter quam quod *Tartar. stibiatus* — uti supra monui, — non raro in usu remedium laxantium initio morbi propinatur (*Methodus Delarroi*), nec non ab aliis medicis sub alia curatione tanquam emeticum adhibetur (*Puchelt*, *Albers*, *Seeger* etc.), inprimis etiam cl. *Graves*¹⁾ usum ejus in stadio t. a. secundo, dosi majore praecipit atque desideratum effectum exinde se observasse refert. Sic e. g. in hisce formulis *Tartarus emeticus* saepius a *Graves* exhibetur: R. *Tartari stibiati* gr. vj. *Aquae destillatae* ℥X *Syrupi papaveris albi* ℥j. M. D. S. Quovis semihoratio uncia dimidia sumenda. R. *Tartari stibiati* gr. viij *Syrupi papaveris albi*, *Mucilaginis cujusdam* aa ℥j *Aquae simplicis* ℥vj M. D. S. dosis eadem. — Praescriptio haec non raro bis terve per diem repetatur, ita ut aegrotus gr. xv—xx *tartari stibiati* per nychthemerum accipiat.

Remedia antiseptica. In genere *Acida mineralia* (*Acidum sulphuricum*, *phosphoricum*, *muraticum*) ut etiam *vegetabilia* (*Acidum tartaricum*,

1) *Gaz. médic. de Paris* Août. 1836.

citricum, *carbonicum*) praesertim vero *Aqua oxymuriatica* hic digna sunt, quae moneantur. Quod ulterius remedium omnes fere medici tanquam panaceam in tractando t. a. judicant. Cl. *Réveillé-Parise* duobus jam decenniis ante *Chlorinum* saepius in febribus typhosis in usum se vocasse refert; recentiore autem tempore de utilitate ejus probata ab aliis etiam medicis fit mentio. Cl. *Oppenheim*¹⁾, *Heinemann*²⁾, *Tischendorf*³⁾, *Reuss*⁴⁾, *Grossheim* (l. c.), *Chomel* (l. c.), *Mondière*⁵⁾ et alii multi toto t. a. decursu in nonnullis casibus solum *Acidum oxymuriaticum* adhibebant. Hoc autem medici Gallici a Germanis dissentiant, quod loco *Acidi oxymuriatici*, — quam hi praecoptant — *Natrum chloricum* praefereunt. Dosi etiam diversa utrumque remedium porrigitur; plerique dosin justo majorem praecipiant; sic e. g. cl. *Weber* (l. c. p. 133) ad aliquot uncias (iij — iv) spatio XXIV horarum *Aquam oxymuriaticam* propinari jubet. Cl. *Lynch*⁶⁾ solutioni *Chloratis natrici* (℥ij) in vehiculo mucilaginoso (℥j) etiam *Acidum muraticum* (℥j) non raro admiscet, per diem exhibendae. Hoc insuper afferre liceat, medicum hunc Britannicum modo laudatum in casibus gravioribus t. a. seri artificialis (secundum analysin a cl. *Berzelius* parati) injectionem (℥xvj) in venas instituere, quamvis de eventu heroici hujus remedii ob exiguum numerum casuum nihil certi concludi possit. — Omnino autem haec regula valeat, ut *Aqua oxymuriatica* ob magnam propensionem ad

1) *Neumeister's Repertorium*. März 1840.

2) *Wochenschrift für d. gesammte Heilkunde v. Casper*, No. 14. April 1836.

3) *Clarus u. Radius Beiträge*, B. IV. p. 340.

4) *Kleinert's Repertor*. Juli 1838.

5) *Journ. hebdomadaire* 1835 T. a. p. 207.

6) *Gaz. médic.* No. 13. 1840. p. 204.

decompositionem semper recens parata in vehiculo convenienti praescribatur, nec non in vaso bene obturato, aquae frigidae immisso, servetur.

Jam recentissimo tempore cl. *Dobler* et *Scoda* (1. plur. cit.) utilitatem *Aluminis crudi* in t. a. summis evehunt laudibus. Cl. *Prinz*¹⁾, *Fouquier* atque *Barthez*²⁾, Alumine jam initio morbi porrecto, optimum se vidisse eventum probant; posterior haecce de virtute istius remedii profert: „L'alun réprime le travail des follicules, déterge les „ulcerations, et en favorise la cicatrisation, il „arrête les hemorrhagies, les flux intestinaux et „fortifie l'estomac, en déterminant un resserment „bien manifeste de ses membranes.“ Cl. *Dobler* et *Scoda* ex 74 aegrotis, solo Alumine tractatis, 10 mortuos esse referunt, Aluminis autem dosin aliquanto majorem commendant (R. Aquae communis destillatae $\mathcal{U}$ ij Aluminis crudi, Sacchari albi aa 3j S. Quavis hora duo cochlearia mensualia haurienda; aut R. Aluminis crudi, Sacchari albi aa 3j Divid. in doses xij S. Omni hora pulvis); in casibus autem gravioribus etiam in clysmatibus (3j Aluminis crudi in $\mathcal{U}$.j Aquae destillatae pro V clysmatibus, quovis bihorio singulum applicandum), hoc remedium prospero cum successu adhibebant. — Praeter alia remedia diversa, quae a medicis varia ratione in t. a. commendantur, et quorum infra — loco idoneo — mentio fiet, *Kali hydroiodicum*, tanquam virtutis specificae a nonnullis existimatum, dignum est, quod hic adferatur. Jam cl. *Hancke*, vehementia morbi maximam partem fracta, Kali hydroiodicum saepius optimo cum successu exhibuit. R. Kali hydroiodici gr. xv, Solve in Aquae cerasor. nigror. 3vj,

1) Oesterreichische Jahrbücher B. XIX. St. 3.
2) Journ. des conaiss. médic. Mai 1839.

adde Aquae amygdalar. amarar. 3ß, Mucilaginis semin. Lini 3ij Sacchari albi 3ß M. D. S. Quovis bihorio cochleatim.) Inprimis vero cl. *Sauer*¹⁾ in eorum numero habetur, qui remedium illud magnopere laudant, quippe qui contenderit, quo magis symptomata nervosa evoluta sint et status typhosus praevaleat, quo crebriores etiam alvi dejectiones fiant, eo magis Kali hydroiodicum indicatum esse. Quod remedium dosi x—xij granorum, et in casibus gravioribus usque ad gr. xl. per diem in decocto quolibet mucilaginoso medicus ille propinat et ad febrem recidivam praecavendam, morbo jam fracto, per aliquot tempus continuari suadet. Ex 136 aegris *Kali hydroiodico* solo tractatis 128 convaluerunt.

Haec sunt fere omnia remedia principalia, quae ad tractandum t. a. tanquam omnibus praefenda et quasi specifica a plerisque medicis exhibentur. Quaeritur autem, num revera *methodus quaelibet specifica* — uti nonnulli scriptores Gallici volunt — contra t. a. existat? num aliquod ex remediis supra allatis certe omnibus anteponendum et tanquam unicum usitandum sit? An e contrario — ut alii medici credunt (*Gouzeé*, *Gendron*) — remediis validioribus omnino repudiandis, morbus naturae prorsus committi et *sola methodus expectans* ei adaptari debeat? Paucis ante annis academia Parisiensis medicinalis ad quaestionem hanc gravissimam solvendam quibusdam medicis negotium dedit, ut diversas curationis methodos tentarent atque eventus inde obtentos societati medicinali impertirent. Cl. *Rostan* inter alios medicos methodum expectantem hunc ad finem sibi elegit; nec non literis mandatis innotuit, proportionem mortalitatis pro certo aegrorum numero

1) *Sachs* Medizinische Zentralzeitung No. 32. 1840.
6*

eandem fuisse, qualis fuerit adhibitis remediis heroicis: venaesectione, remediis laxantibus, excitantibus etc. Cl. Piédagnel¹⁾, hac etiam via progressurus, dum per multos casus t. a., varia methodo tractatos, computavit, hosce nactus est eventus: proportionem mortalitatis, adhibita methodo expectante multo minorem apparuisse, quam sub ceteris omnibus; nam in priore quidem casu *unum* mortuum esse *ex 32* aegrotis, in altero vero (secundum methodum Delarroke, Bouillaud etc.) *unum* fere *ex 7* aegris obiisse. Ea differentia insignis plerisque medicis ansam praebeat ad curam heroicam in t. a. omnino rejiciendam. — Nobis autem ex his omnibus *hoc* certe concludendum videtur: *nullam methodum specificam contra t. a.* — hucusque saltem — *inventam esse*, atque, si etiam sub usu methodi expectantis eventus faustiores a nonnullis afferantur, hoc tantum esse argumento, istam curandi rationem morbo hanc magis conducere, quam ullam aliam, quae — haud probe — nomine methodi specificae insigniatur. Huc etiam accedit, quod pleraeque observationes de efficacitate secunda hujus vel illius remedii singulis nitantur epidemiis; nec non, quantum influxum character epidemicus in curationem morbi exerceat, nemini certe ignotum est. Sic e. g. cl. Reuss (l. c.) in epidemia an. 1833—1836 exorta *tertium* quemque amisit aegrotum; anno vero 1834, *eadem* adhibita curatione, *ne unum* quidem; sic cl. Lombard (l. c.) abhinc 5—6 annos remedia tonico-excitantia in t. a. nihil profecisse dicit, dum tribus annis ante eadem optimo cum successu abhibuerit. — Hisce praemonitis praemonendis, ad illam curationem redeamus oportet, quae stabilior est atque omni tempore quadrat, quae tam natura ipsius

1) Gaz. médic. de Paris No. 45. 1835.

morbi quam experientia plerorumque medicorum probatur. Ea autem neque specifica dici, neque ad singula remedia restringi potest, sed pro re nata modo his modo illis utitur atque ut verba cl. Chomel, — qui hanc etiam curationem omnibus ceteris praefert — inducam: „Diese Methode, „die wir *rationell* nennen, weil sie auf *Raisonnement* beruht, und die man auch *symptomatisch* „genannt hat, weil sie sich auf Symptome stützt, „diese Methode weist kein Heilmittel zurück, „nimmt aber auch keins auf ausschliessliche Weise „an, sondern bemüht sich, die Fälle, in denen „diese verschiedenen arzneilichen Agentien nützen „können, von denen zu sondern, in denen sie „schaden etc. (l. c. p. 346).“

* * *

Tanquam prophylacticum t. a. cl. Sicherer copiosas aquae frigidae potus atque, si morbus in quolibet pago jam prorupit, *unam* vel *duas* doses Calomelanos (ad ℥j) iis hominibus, quibus periculum impendeat, propinari jubet. An vero morbus jam exortus ex toto frangi possit, hoc jam in medio relictum est. Nonnulli medici (Gouzé etc.) asserunt, t. a. semel ortum abscindi non posse; alii vero (Reuss, Albers, Puchelt, Weber, Seeger) contrarium edixerunt, atque porrecto emetico morbum vel omnino averti, vel saltem ulteriorem decursum ejus leviores reddi profitentur. At re vera, ubi t. a. simul cum gastrica complicatione satis conspicua contigit, ubi moles movenda aperte cernitur, emeticum in exordio morbi haud negligendum est.

In primo morbi studio cura levior antiphlogistica optime aegris conducit. Sanguinis detractio universalis characterе inflammatorio — quem t. a. ceterum rarius induit — nec non congestionibus

ad organa quaedam nobiliora indicatur. Hac sola conditione cl. *Chomel* quoque et *Louis* unam medicam sanguinis detractionem satis utilem se vidisse testantur. Sic etiam Dorpati t. a. pulmonum affectione saepius stipatur, et, venaesectione mature adhibita, non raro etiam repetita, maximam partem sublevatur. Licet topica affectio intestinorum minime inflammatoriae sit indolis, atque, — ut saepius jam memoratum est — quoad pathogeneticam rationem momentum praebet secundarium, tamen ob organum grave, quod afficitur, ea jam initio attentionem nostram in se convertat necesse est. Cucurbitarum vel hirudinum applicatio ad regionem iliacam dextram a plurimis medicis prosperrimo cum eventu suscipitur ¹⁾. Interne porrigantur remedia, quae motum febrilem compescunt, venositatem sanguinis exaltatam diminuunt, quae refrigerant atque diluunt: potus aciduli cum succo Oxycocci, vel cum pauxillo Acidi tartarici parati, vel in ea forma, quam cl. *Steinbrenner* commendat (vide supra). Optime autem Aqua oxymuriatica scopo huic inservit (R. Decocti Rad. Altheae ℥vj, Aquae oxymuriaticae ℥ij — ℥β, Syrupi simplicis ℥ij. S. Omni hora vel bihorio cochlear mensuale). Cl. Prof. *Sahmen* solutionem Pulvae Tamarindorum (℥j in ℥vj aquae) saepius praetulit (cnf. l. c. p. 389). Alii medici emulsionem Amygdalarum dulcium (sic cl. *Hancke* hac forma haud raro toto decursu morbi usus est: R. Olei amygdalar. ℥j, Gummi mimosae ℥β F. Emulsio cum Aqua font. ℥vij, adde Natri nitrici ℥ij, Sacchari albi ℥β S. Omni bihorio cochlear cibarium), salia neutra mitiora, praesertim vero saturationem Kali carbonici, vel etiam Aquas minerales carbonicas (Reid de Clanny, *Chomel*), Muria-

1) Cnf. Prof. *Sahmen* Bemerkungen über den Intestinaltyphus p. 388 — 389.

tem Ammonii (Seeger) etc. etc. porrigi jubent. Alumen crudum (in formula a *Dobler* et *Scoda* supra posita) hac etiam periodo dari potest. Si, morbo etiamnum manente, dolor abdominis ingravescit atque febris intensior redditur, detractio sanguinis localis — rarius etiam venaesectio — iteranda est. Cataplasmata tepida, inunctiones emollientes oleosae vel ex Ungu. cinereo paratae affectioni topicae maxime etiam conveniunt. Cl. *Hancke* vesicam glacie impletam ad regionem ileo-coecalem, infriktionem mercurialem ad superficiem femorum internam et hirudines (XII — XV.) ad anum prospero cum eventu applicavit. Rarius diarrhoea jam nunc modum excedit, quo in casu secundum experientiam cl. Prof. *Sahmen* (l. c. p. 389) sola solutione Pulvae Tamarindorum saepius cohibetur; si vero alvus obstipa apparet, gr. j — ij Calomelanos vel, quod etiam magis conducit, una vel binac doses Olei Ricini (℥ij — ℥β) maxime quadrant. In universum hac prima morbi periodo nulla remedia heroica adhibeantur, sed ratio magis expectativa teneatur. Si morbus sine ulla complicatione incidit, neque nimis diu neglectus fuit, remedia vix memorata sufficiunt ad ulteriorem ejus decursum mitigandum. Neque enim raro evenit, ut sub finem primi stadii crises vel lyses accedant, vel etiam, nulla critica solutione praeeunte ¹⁾, morbus supprimatur et status typhosus omnino avertatur. Dorpati praeter t. a. etiam typhus contagiosus saepius occurrit, quorum alterum ab altero quum omnino difficile sit certo dignoscere ²⁾, cl. Prof. *Sahmen* in casibus ambiguis infusum Rad. Ipecacuanhae (gr. j pro ℥j Aquae) cum eventu secundo semper praecepit, idque hoc magis,

1) Cnf. Prof. *Sahmen* l. c. p. 390.

2) Ibidem p. 371 et 386 — 387.

quod Ipecacuanha ab aliis quoque medicis (Albers, Seeger) tanquam remedium t. a. maxime conveniens etiam atque etiam laudatur. In epidemia, quam mihi contigit observare, rarius detractionem sanguinis universalem in usum vocavi, sed quibusvis in casibus solam Aquam oxymuriaticam, recens paratam tum in Decocto quolibet mucilaginoso, tum aquae simplici adjectam, per totum morbi stadium primum exhibui, neque in plerisque casibus toto morbi decursu praeter eam aliud quidquam praecepi; quamquam mihi est concedendum, epidemiam illam lenissimam fuisse et aegrotos, sola methodo exspectante adhibita, jam convaluisse.

In stadio typhoso curatio modo descripta, prout symptomata plus minusve gravia evolvuntur, immutetur oportet. Quo magis status adynamicus incrementum accipit, eo magis urget necessitas, vires aegroti sustentandi. Remedia leviora excitantia atque volatilia prae aliis conveniunt: sic propinare licet Infusum Herb. Chenopodii, Flor. vel Radic. Arnicae, Rad. Valerianae, vel etiam emulsionem Camphoratam (gr. iij—vj Camphorae pro 3vj emulsionis), cum aqua qualibet aromatica (Aqua Flor. Aurantior. Cinnamomi etc.) Hisce remediis quaedam etiam roborantia ut Rad. Columbo, Rad. Caryophyllatae, Calami aromatici, Cort. Cascarillae, Lichen Islandicus etc. adungi possunt. Hoc tamen est notandum, usum remedium tonicorum statui irritato primarum viarum minime convenire, quo praesente quaevis tonica omnino prohibeantur necesse est, donec remediis congruis nimius erethismus intestinorum compescatur, qua in re haud raro Opium tum interne, quod etiam in clysmatibus adhibitum optime conducit. Diarrhoea, — gravissimum symptomata hujus stadii — quae praesentem virium prostrationem magis etiam adauget, prae aliis attentione nostra digna est. Permulta sunt remedia, quae a medicis quibusdam contra eam proponantur

ut: clysmata Amylacea sola vel etiam cum pauxillo Tinct. thebaicae vel ex infuso Radic. Arnicae cum Tinct. Nucis vomicae parata, tum quoque Saccharum Saturni vel interne ($\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ gran. p. d.) vel etiam enematis exceptum. Cl. Dobler et Scoda, nec non cl. Cless clysmata Aluminosa (in formula supra allata), Schönlein vero etiam internum Aluminis usum ($\frac{1}{2}$ — 3j cum saccharo), maxime laudant. Cl. Boudin recentiore tempore usum Argenti nitrici tam internum quam etiam in clysmatibus optimo cum eventu contra diarrhoeam in t. a. se adhibuisse testatur¹⁾. In casibus magis urgentibus 2—3 clysmata (ex gr. iv—vj—x Argenti nitrici in 3j — $\text{3i}\beta$ aquae soluti et cum 3iij — 3iv solutionis Gum. arabici commixti paranda), singulis diebus instituantur. Eadem etiam cl. Ebers²⁾ observationibus suis probata refert; is etiam Camphoram in emulsione Gum. arabici, nec non Oleum Terebinthinae (15—20 gutt. p. d.) et in casibus admodum periculosis clysmata ex Aceto adversus diarrhoeam commendat. Cl. Pommer atque Puchelt (l. c.) Ferrum muriaticum (gr. iv—vj) quovis bihorio exhibendum laudant. Ubi autem sedes cruentae accesserit, fomentationes frigidae abdominis nec non clysmata etiam Aluminosa in nosocomio Vindobonensi secundum cl. Prinz (l. c.) saepissime bene conduxerunt. (Aluminis crudi $\text{3}\beta$ Aquae destillatae vj in quatuor clysmatibus applicandum). — Nimio quoque meteorismo cl. Louis enemata ex Aqua Calcis, vel cum pauxillo Aquae oxymuriaticae parata, cl. Albers vero fomentationes aromatico-spirituosas, alii porro inunctiones Ungu. cinerei in abdomen felicissimo

1) Gaz. médic. 1836. Decembre.

2) Kleinert's Repertorium, Augustheft 1840. Etiam: Zeitschrift f. d. gesammte Med. B. VI. H. 2. 1837.

cum eventu se opposuisse dicunt. Contra symptomata nervosa gravia (deliria, somnolentiam) superfusiones frigidae, simulac aeger balneo tepido immissus fuerit, testibus cl. *Hancke* et *Trusen* prospere adhibitae sunt, nec non glacies capiti applicare licet (*Ebers*, *Grossheim*). Praesentibus autem convulsionibus, summa anxietate aegroti, praecipue *Moschus*, vel loco ejus — probante *Hancke* — Ammonium carbonicum optimo cum successu propinquantur. Cl. *Trusen* hoc in casu Liqueorem C. C. cum Tinct. Opii haud parum conduxisse profitetur; cl. vero Prof. *Sahmen*, deliriis furibundis atque convulsionibus, quae ab animi motibus originem duxerunt, mature exortis, leviora narcotica, imprimis vero Acidum hydrocyanicum, in aliis autem casibus vomitoria prosperrimo cum eventu adhibebat (cnf. l. c. p. 391). Hac morbi periodo etiam Derivantia externa in usum trahi possunt. Admirationem sane movet, quod cl. *Louis* sese animadvertisse contendit, sub applicatione vesicantium motum febrilem exasperatum fuisse, quae res castis observationibus medicorum minime probari videtur; — imo cl. *Rostan* omnino contrarium refert (l. c.). Forsan maxima in hoc stadio proclivitas cutis ad gangraenam in causa fuit, quod cl. *Louis* vesicantia omnia prorsus rejecerit (cnf. l. c. T. II. p. 508, 509 et 518). Id vero nequam admitti potest, quamvis ex altera parte opinio cl. *Rostan* tanquam veritatis modum excedens nobis videatur, quippe qui ipsam cutis gangraenam tanquam derivans externum validum esse arbitratur. Morbo autem diutius protracto, necdum diarrhoea cessante, praesertim quum dolor in regione iliaca dextra continuo persistat, nec non igitur progressus ulcerationis in intestinis conjici possit, Ungu. *Auterriethii* ad locum dolentem quaque die infricetur necesse est, ut derivatio perpetua, cujus utilitatem cl. *Bischoff* et *Neumann* magnopere probant, per

longius sustentetur tempus; quo in casu fonticuli quoque optime aegro conducunt. Nonnulli medici Gallici etiam suadent sic dictos: „vésicatoirs volans,“ *Hancke* vero sinapismata abdomini per brevius tempus (8—10 sexagesimas horae) applicanda et quovis bihorio denno repetenda commendat.

Praeter illa, quae hucusque de curatione exposui, notari etiam debet, hoc morbi stadio sanguinis mixtionem magis magisque depravari, ideoque quic — quantum fieri possit — remediis congruis occurrendum esse. Quam ob rem etiam usui remedium excitantium atque tonicorum alia medicamina, quae cacochymiae humorum obstant, mixtionem organicam corrigunt et simul tanquam excito-roborantia in organismum agunt, semper adjungenda sunt, quem ad finem Acida mineralia optime conveniunt. Hoc praesertim in iis casibus, ubi morbus per longius tempus perducitur et status hecticus in dies magis prorepat, nunquam omitendum est. Praeter usum Acidorum internum etiam lotiones corporis cum Aceto vel Acido sulphurico, cui spiritus Serpilli admisceatur, secundum cl. *Schönlein* institui possunt. Idem etiam hac ratione Calcariam chlorinicam in Dec. mucilaginoso interne praeberi jubet. Si hoc in stadio — quod non raro accidit — affectio pulmonum superat, Flores Benzoës, Gum. Ammoniacum, Assa foetida (*Neumann*), Spiritus salis Ammoniaci anisatus, Murias Ammoniac, praesertim vero Dec. Rad. Senegae (*Seeger*) a plerisque medicis laudantur. — Sub finem hujus stadii remedia etiam tonica fortiora, prae aliis Cort. Chinae ejusque praeparata, in usum trahi possunt. In universum praesentia febris nullam statuit contraindicationem ad remedia tonica exhibenda; imo non raro accidit, ut iisdem adhibitis febris paulatim evanescat. Cl. *Gouaze* et alii medici sub exitum t. a. febrem typum inter-

mittentem induere observabant, quo in casu gr. j—ij Sulphatis Chinini (bis terve quovis die) exoptato cum eventu porrecta sunt. *Goussé* hoc etiam testatur, quibus aegris Chininum exhibitum fuerit eos multo promptius convaluisse, viresque multo celerius refectas fuisse. Cl. *Piffard*¹⁾ usum Chinini endermaticum in epidemia a se observata prospere adhibuit. Haud raro contingit, ut circa 14 diem, quamvis morbi vehementia maximam partem fracta jam sit, nihilominus tamen aegrotus semper inquietum sese praebeat, de anxietate conqueratur, ad vesperem paulisper febricitet atque nullo somno placido fruatur; in ejusmodi casibus 1—2 doses pulveris Doweri, optime aegroto conduxerunt.

Diaeta in primo stadio morbi parca atque tenuis praescribitur. Decocta mucilaginosa ex Radic. Salep, Hordeo etc., nec non emulsionem amygdalarum dulcium jam sufficiunt, eoque magis, quum aegrotus nullam percipit ciborum appetentiam. Ad sitim tollendam Oxymel simplex, vel alius quidam potus acidulus exhibeatur. Cl. *Hancke* ad sitim inexplebilem diminuendam pilulas e glacie, vel haustus aquae frigidissimae commendat. Non raro appetitus jam praemature exoritur, cui nisi naturae tantum summa cura ac providentia obsequendum est. *Diaeta* igitur blandissima, lactea et semper parca usque ad convalescentiam ipsam servetur; nam organa digestionis hoc in morbo magis quam alioquin labefactata sunt. Cl. *Cazeneuve*²⁾ omnes casus perforationis intestinorum ex erroribus diaeteticis originem ducere contendit (Cnf. similes observationes a Dubois, Andral et ab aliis factas). In universum autem summa circa aegrotum obser-

vetur mundities, praesertim si ille stupore confectus alvum involuntarie emittit et excrementis suis inquinatur. Decubitus ineuntes situ aegroti mutato nec non applicatione Linimenti *Autenriethii* fortasse etiam praecaveri possunt. At si illi nihilominus exoriantur, cataplasmata aromatica emollientia, Aqua Calcis, Carbo vegetabilis etc. applicanda sunt. Neque etiam aëris purgatio quotidiana negligenda est (Cnf. Lombard de regimine diaetetico in morbis typhosis l. c.). — Nonnunquam Extracta resolventia leviora (Extr. Graminis, Taraxaci, Centauri etc.), in aqua quadam aromatica (Cerasor. nigror. Aurantiorum, Menthae crispae etc.) soluta, — pro re nata — cum pauxillo Tinct. Rhei. aquosae, vel salis cujusdam neutrius mitioris (Kali acetici v. citrati), ad secretionem et excretionem regulandas digna sunt quae convalescenti commendentur. Aqua Laurocerasi, amygdalar. amararum (3j) mixturae resolventi etiam optime admisceri potest (Cnf. Prof. *Sahnen* l. c. p. 390—391). Tunc etiam usus cerevisiae atque vini, nec non alimenta magis nutrientia, ut jussula carnea ex gelatina bubula etc. concedi possunt. Cl. *Hancke* balnea ex Hb. Absinthii, in dies frigidiora adhibenda, convalescenti suadet; cl. *Seeger* autem contra sudores nocturnos Chinam cum Acido sulphurico prosperrime adhibuit.

Morbi denique secundarii ut Phthisis intestinorum, affectiones hydropicae etc. secundum regulas generales tractandi sunt.

1) La lanc. française. Novembre 1836.

2) Gaz. médic. Janvier 1838.

Theses.

- I. Febrem veterum sententia „processum esse purgationis“ (Febrem naturae instrumentum esse, quo a puris impura secernantur, *Sydenham.*), eamque, — uti *P. Frank* ait — tantum „umbram esse morbi“ verum est.
 - II. Sensu strictiore *unus* tantum typhus tanquam *morbi genus* exstat, cui omnes ceterae febres typhosae *quasi species* subsumendae sunt.
 - III. Febris nervosa *qua morbus sui generis* non existit; est autem status nervosus (quo quidem sensu prae aliis cl. *Stoll* eundem probavit), qui diversis morbis febrilibus accedere potest.
 - IV. Typhus et febris inflammatoria — antitheta sunt.
 - V. Qui pathogenesin et decursum t. a. ex peculiari affectione systematis gangliosi deducere conantur, — obscurum per obscurius illustrare student.
 - VI. Opinio scriptorum nonnullorum, praesertim Gallicorum: „sine illa peculiari mutatione pathologica glandularum intestinalium nullum adesse typhum“ falsa est.
 - VII. *Methodus* sic dicta *numeralis* (l'usage de calcul dans les questions médicales), quam praesertim cl. *Louis, Andral* et alii in dijudicandis symptomatibus et varia curatione morborum ceteris praeferunt, in arte medica nihil sola valet; *eclectismus* vero *rationalis* — „le règne des demivérités et des demi-moyens“ (*Bouillaud*) — in eadem ratione omnibus praestantior est.
-

Errata corrigenda.

Pág. 6 lin. 6 pro: gastro - enteridis — legas: „gastro - enteritidis“

- 7 — 15 — perlexi — leg. „perlegi“
 - 8 — 15 — nec ne non — leg. „nec non“
 - 11 — 18 — fibrilia — leg. „febrilia“
 - 12 — 22 — aphtas — leg. „aphthas“
 - 16 — 22 — percussione — leg. „percussione“
 - 18 — 24 — pencer — leg. „penser“
 - 24 — 17 — Phthisis — leg. „Phthisis“
 - 27 — 10 — mutatioones intestiorum — leg. „mutationes intestinorum“
 - 29 — 7 — ab hinc — leg. „abhinc“
 - 30 — 8 — replita — leg. „repleta“
 - 32 — 26 — cinirea — leg. „cinerea“
 - 41 — 20 — stadiuendam — leg. „statuendam“
 - 54 — 1 — extispitium — leg. „extispicium“
 - 58 — 26 — resoptionem — leg. „resorptionem“
 - 70 — 9 — prorecti — leg. „porrecti“
-